

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 15 ● ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1979 ● ΤΕΒΕΤ 5739

ה' מעון אתה היית לנו בדר ודר

«Κύριε, σύ ἔγινες εἰς ἡμᾶς καταφυγή εἰς γενεάν καί γε-
νεάν». (Ψαλ. 9:1).

1979: ΕΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ἡ καθιέρωσις τοῦ 1979 ἀπὸ τὸν Ο. Η. Ε. σάν «Ἔτος τοῦ Παιδιοῦ» εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς σημασίας καὶ τῆς σπουδαιότητος πού ἀποδίδεται, παγκοσμίως, στὸ παιδί, στίς γενιές πού ἔρχονται.

Στὸν Ἰουδαϊσμό, ὅπως αὐτὸς μᾶς ἀποκαλύπτεται σ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ του ἐξέλιξι, ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους βιβλικούς χρόνους, τὴν Ταλμουδική καὶ τὴν μετα — Ταλμουδική περίοδο καὶ μέχρι τὴν σύγχρονη ἐποχή, τὸ παιδί ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ τὴν ὑψηλότερη ὅλων τῶν φροντίδων καὶ τῶν ἐνδιαφερόντων.

Οἱ λόγοι γι' αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερη μέριμνα εἶναι εὐλογοὶ καὶ σέ ὅλους μας κατανοητοί: Πάνω στὰ παιδιὰ στηρίζουμε τίς τύχες τοῦ μέλλοντός μας· σ' αὐτὰ ἐναποθέτουμε ὅλες τίς ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρά μας γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν ἰδανικῶν μας. Στὸ παιδί παραδίδουμε τὴ συνέχισι τῆς υπάρξεώς μας, τῶν παραδοσιακῶν μας ἀρχῶν καὶ τοῦ πιστεύω μας. Ἀπὸ τὰ παιδιὰ, τέλος, τὴ νέα καὶ ἀμόλυνη ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὰ λάθη τοῦ παρελθόντος τάξι ἀνθρώπων, προσμένουμε τὴν ἐδραίωσι τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος, ἡ ὁποία βασιζόμενη στίς ἀρχές τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἰσοτιμίας καὶ τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ, θά συνενώσει ὅλους τοὺς λαούς καὶ ὅλα τὰ ἔθνη σέ μιά μεγάλη πανανθρώπινη οἰκογένεια.

Οἱ τρομερὰ μεγάλες προσδοκίες μας ἀπὸ τὸ «παιδί», γιὰ νὰ εὐδοκιμήσουν καὶ νὰ καρποφορήσουν, μᾶς ἐπιφορτίζουν μὲ ἐξίσου μεγάλες ὑποχρεώσεις ἀπέναντί του. Σέ μᾶς ἐναπόκειται νὰ τοῦ ἐμφυσήσουμε αὐτὰ τὰ ἰδανικά, μέσω τῆς παιδείας πού τοῦ παρέχουμε καὶ τοῦ ὑποδειγματικοῦ παραδειγματισμοῦ μας μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο μας.

Αὐτὴ ἡ προσπάθεια δέν ἔχει τέλος. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ παιδί ἔρχεται στὸν κόσμον ἀρχίζει ὁ ἀνηφορικὸς καὶ δύσκολος δρόμος τῶν γονέων καὶ ὅλων γενικὰ τῶν παλαιότερων γιὰ τὴ γαλούχησί του. Ὁ δύσκολος αὐτὸς δρόμος εἶναι, ὅμως ἕνας ἐλπιδοφόρος δρόμος. Εἶναι ὁ δρόμος πού μᾶς ὁδηγεῖ στὴ ζωὴ καὶ στὴ δημιουργία — μὲ καλύτερους ὁρους μέσα σέ καλύτερες, πρὸ ἀνθρώπινες, συνθήκες — ἐνὸς καλύτερου αὐριανοῦ κόσμου.

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μιά Ιστορική αναδρομή στις μεθόδους της και τούς σκοπούς της.

Ἡ Βίβλος ἀποτελεῖ τὴν κύρια καὶ πρωταρχικὴ πηγὴ γιὰ μιὰ ὀρθὴ κατανόηση τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεθόδων καὶ ἀρχῶν ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὸ ἀρχαῖο Ἰσραήλ.

Οἱ στόχοι τῆς ἐκπαιδεύσεως, κατὰ τὴ βιβλικὴ ἀντίληψη δύνανται νὰ συνοψισθοῦν στὶς ἐξῆς ἀρχές:

(1) στὴ μεταβίβαση τῶν γνώσεων ἐνὸς ἀτόμου πρὸς κάποιο ἄλλο.

(2) τὴ διεύρυνση τῶν γνώσεων ἐνὸς ἀτόμου καὶ

(3) τὴν καθιέρωση τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών μέσα στὸ γενικότερο πλαίσιο τῶν παραδεδεγμένων συλλογικῶν καὶ ἀτομικῶν μορφῶν συμπεριφορᾶς.

Ἡ θρησκευτικὴ διαπαιδαγγωγή, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, κατὰ τὴ βιβλικὴ πάντα ἀντίληψη, ἀποβλέπει στὴ δημιουργία «ἐνὸς βασιλείου ἱερῶν καὶ ἁγίου ἔθνους», κατὰ τὴν ἐκφραση τοῦ βιβλίου τῆς Ἑξόδου, (19:6). Ἅγιο ἔθνος καὶ βασιλεῖο ἱερῶν — ὃχι μὲ τὴν ἐννοια κάποιας ἐμφυτῆς φυλετικῆς, ἢ ἄλλης ὑπεροχῆς ἐναντὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀλλὰ μὲ μιὰ πλήρη ἀφοσίωση στὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν Του, ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴ σαφὴ ἐπίγνωση τῆς φύσεώς τους καὶ τῆς δικῆς μας ἀποστολῆς. Τὴν ἴδια ἰδέα τὴ συναντᾶμε καὶ σὲ ἄλλα μεταγενέστερα βιβλικά κείμενα, ὅπως στὴν παραπλήσιου περιεχομένου

Τὸ «Heder», θρησκευτικὸ σχολεῖο, πίνακας τοῦ γάλλου ζωγράφου E. Brandon, 19ος αἰώνας.

Ἡ «ἐξέτασις» πίνακας τοῦ Moritz Oppenheim, Φραγκφούρτη 19ος αἰώνας.

φράση: «Ρεσίτ Χοχμά Γिरάτ Ἀδωνάϊ», «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου», (Ψαλ. 110:10, Παροιμ. 1:7). Καὶ ἐδῶ ἡ ἐννοια τοῦ φόβου τοῦ Κυρίου δέν σημαίνει τὴν καλλιέργεια κάποιας θεοκρατικῆς τρομοκρατίας — ἀλλὰ ἀναφέρεται στὴν πραγματικὴ σοφία ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴ γνώση καὶ τὸ σεβασμὸ ποὺ ἀνήκει σὲ αὐτὸν ποὺ μίλησε καὶ ἐφτίαξε τὸ σύμπαν.

Τὰ μέσα γιὰ τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ στόχου ἦσαν δύο: Πρῶτον, ἡ ἀναγνώριση τῆς θείας προελεύσεως τῶν νόμων τῆς «Συνθήκης», τοῦ Μπερίτ, καὶ δεύτερον, ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ μελέτη τῆς Τορά καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ λαοῦ κατέστησαν τὰ δύο βασικά μέσα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἰδιόρρυθμης ἰσραηλιτικῆς θρησκευτικῆς παιδείας.

Ὁ νόμος ἀναγνωρίζοταν σάν προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ Μπερίτ ἢ τῆς «Συνθήκης». Ἐφόσον δὲ αὐτὴ ἡ Συνθήκη τοῦ Σινάϊ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς παρισταμένους, ὅταν διακήρυξαν «Νασσέ Βενιουμά», δηλαδή, «πάντα, ὅσα ἐλάλησεν ὁ Κύριος, θέλομεν κάμνει καὶ θέλομεν ὑπακούει», (Ἑξ. 24:7), ἐξυπακούετο ὅτι ὅλο τὸ ἔθνος θὰ ἔπρεπε νὰ γαλουχηθεῖ πάνω σὲ αὐτοὺς τοὺς νόμους, ποὺ ἄλλωστε ἀφοροῦσαν αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ὁ Μωϋσῆς, ὁ πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Ἰσραήλ, προστάζεται συνεχῶς ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ «ἀπευθυνθεῖ πρὸς τοὺς Υἱοὺς τοῦ Ἰσραήλ...», ἡ φράση μὲ τὴν ὁποία ἀρχίζει κάθε καινούργια υπαγόρευση πρὸς αὐτὸν νόμων καὶ κανόνων.

Πῶς ἐδιδάσκοντο οἱ νόμοι κατὰ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ;

Τὸ κείμενο τῆς συνθήκης, ἀντίγραφο τῆς ὁποίας ἐφυλάσσετο στὴν «Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης» ποὺ ἐφρουρεῖτο ἀπὸ τοὺς Κοανίμ, (Δευτερ. 31:9 - 26), ἐδιαβάζετο δημοσίως κάθε ἑφτά χρόνια κατὰ τὴ Γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας (31:10)

- 11). Αυτή η συνήθεια αποτελεί την αρχαιότερη υπαγόρευση για την καθολική εκπαίδευση του λαού.

«Σύναξον τὸν λαόν — ἄνδρας, γυναῖκας, παιδιά καὶ τὸν ξένον τῶν ἐντὸς τῶν πυλῶν σου — διὰ νὰ ἀκούσῃς καὶ διὰ νὰ μάθῃς καὶ νὰ φοβῶνται Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ διὰ νὰ προσέχῃς τὰ τέκνα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξεύρῃς, καὶ νὰ μάθῃς νὰ φοβῶνται Κύριον τὸν Θεόν σου πάσας τὰς ἡμέρας, ὅσας ζῆτε ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸς τὴν ὁποῖαν διαβαίνετε τὸν Ἰορδάνην διὰ νὰ κληρονομήσητε αὐτήν», (Δευτερ. 31:12 - 13).

Τὸ δεύτερο μέσο γιὰ τὴν ἀπόκτηση μιᾶς θρησκευτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἦταν, ὅπως ἀναφέραμε, ἡ μελέτη τῆς ἱσραηλιτικῆς ἱστορίας. Ἡ πίστη σὲ ἕναν Θεὸ ἐνεργητικὸ καὶ δραστήριον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀμέτοχος μὲ τὰ συμβαίνοντα, μαζί μὲ μία μεγάλη ἐκτίμηση γιὰ τὴν προφορικὴ παράδοση, κατέστησε τὴν ἀφήγηση τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰσραὴλ μία ἄκρως ἀποτελεσματικὴ παιδαγωγικὴ μέθοδος. Αὐτές οἱ συλλογικὲς ἀναμνήσεις τοῦ λαοῦ ἔλαβαν ἀργότερα τὴ μορφή τῶν ἱστορικῶν κειμένων. Μὲ αὐτὴ τὴ μορφή ἀποτελοῦν καὶ σήμερον ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἐν γένει βιβλικὴ λογοτεχνία. Αὐτὴ τὴν ἀξία τῆς ἱστορίας — σὰν παιδαγωγικοῦ μέσου — τονίζουν καὶ τὰ παρακάτω λόγια τοῦ συγγραφέα τῶν Ψαλμῶν:

«Ἀκούσον λαέ μου, τὴν διδασκαλίαν μου·

Κλίνετε τὰ ὦτα σας εἰς τὰ λόγια τοῦ στόματός μου,
Θέλω ἀνοίξει ἐν παραβολῇ τὸ στόμα μου·

Θέλω προσφέρει πράγματα ἀξιομνημόνευτα, τὰ ἀπ' ἀρχῆς·

Ὅσα ἠκούσαμεν καὶ ἐγνωρίσαμεν

Καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήθησαν εἰς ἡμᾶς.

Δὲν θέλομεν κρύψει αὐτὰ ἀπὸ τῶν τέκνων

αὐτῶν εἰς τὴν ἐπερχομένην γενεάν,

Διηγούμενοι τοὺς ἐπαίνους τοῦ Κυρίου

Καὶ τὴν δύναμιν Αὐτοῦ καὶ τὰ θαύματα Αὐτοῦ,

τὰ ὁποῖα ἔκαμε», (77:1 - 4).

Ἡ περιοδικὴ ἀνάγνωση τοῦ γραπτοῦ κειμένου τῆς Τορά μαζί μὲ τὴν ἀφήγηση τῆς ἱστορίας τοῦ λαοῦ, ὑπῆρξαν τὰ δύο χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας ἐβραϊκῆς θρησκευτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἦσαν ἐκεῖνα πού ἐνεφύσησαν στὸν κάθε Ἰσραηλίτη τὸ συναίσθημα τῆς ταυτίσεως τῶν τυχῶν του μὲ τὸ Θεό του καὶ τὸ λαό του.

Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα

Κατὰ τὴ βιβλικὴ περίοδο τῆς ἱστορίας ἀναπτύχθηκαν, διάφοροι κοινωνικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ θεσμοὶ καὶ ἰδρύματα πού χρησίμευσαν γιὰ τὴ διοχέτευση τῶν ἰδανικῶν καὶ τῶν γνώσεων μέσα στοὺς κόλπους τῆς εὐρύτερης ἐβραϊκῆς κοινωνίας. Ὅρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς θεσμοὺς εἶχαν βραχὺ βίον, ὅπως, π.χ. ὁ θεσμὸς τῶν Προφητῶν, τοῦ Ναοῦ κλπ.

Ἕνας θεσμός, ὅμως, ἡ οἰκογένεια, παραμένει σπουδαῖος ἐκπαιδευτικὸς παράγοντας στὸ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους βιβλικούς χρόνους μέχρι καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Παρόλον ὅτι σὲ ὅλες τὶς κοινωνίες ἡ οἰκογένεια διαδραματίζει σπουδαῖο ρόλο στὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ παιδιοῦ, στὸ Ἰσραὴλ προσέλαβε ἀκόμη μεγαλύτερες διαστάσεις.

Ἕνα βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἱσραηλιτικῆς οἰκογένειας εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς (Ἐξ. 20:12), καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὑπευθυνότης τῶν τελευταίων ἀπέναντι τῶν παιδιῶν, (Μαλαχ. 3:24). Τὸ ἱσραηλιτικὸ σπῆτι παίζει σημαντικὸν ρόλο στὴ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν (Δευτερ. 4:9, 6:7). Τὸ σπῆτι ἀποτελεῖ τὸ χῶρον ὅπου γίνεται, κατὰ κύριον λόγον, ἡ διδασκαλία τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας.

Ἕνας μαθητὴς τοῦ Ozar ha - Torah Σχολείου, στὸ γκέττο τῆς Τυνησίας.

«Ἐνθυμήθητι τὰς ἀρχαίας ἡμέρας

Συλλογίσθητι τὰ ἔτη πολλῶν γενεῶν.

Ἐρώτησον τὸν πατέρα σου καὶ αὐτός

θέλει σοι ἀναγγεῖλαι,

τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ αὐτοὶ

θέλουσι σοι εἰπεῖν», (Δευτερ. 32:7).

Μιά σπουδαία καινοτομία τῆς βιβλικῆς παιδαγωγικῆς ὑπῆρξε ὁ κατ' οἶκον τελετουργικὸς ἑορτασμός διαφόρων ἐπετειῶν, πού κατέστη καὶ τὸ πρωταρχικὸ μέσο γιὰ τὴ μεταβίβαση τῶν πολιτιστικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀξιῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς γενιᾶς στὴν ἄλλη. Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑβραίου ἔθνους, στὴ χαραυγὴ τῆς ἱσραηλιτικῆς ἐθνικῆς ἱστορίας τὴν Ἑξοδό, βλέπουμε τὸ τελετουργικὸ τοῦ Πέσαχ νὰ δεσπόζει μέσα στὸ ἐβραϊκὸ σπῆτι. Μὲ αὐτὴ τὴ διαπαιδαγωγικὴ του μορφή τὸ σπῆτι ἀποτελεῖ ἕνα ἰδιότυπο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ.

Ταλμουδικὴ ἐποχὴ

Παρόλον ὅτι στὸ Ταλμούδ δὲν ὑπάρχει καμμία συστηματικὴ καὶ ὁλοκληρωμένη ἀντιμετώπιση τοῦ θέματός μας, συναντᾶμε διάσπαρτες πληθὺς ἀπὸ μεμονωμένες δηλώσεις καὶ διδασκαλίες, οἱ ὁποῖες ἐκφράζουν τὶς ἀπόψεις τῶν τότε πνευματικῶν ἡγετῶν. (100 π.Χ. — 500 μ.Χ.), γιὰ τὴν παιδεία. Αὐτὴ δὲ ἡ παιδεία εἶναι καθολικὴ, καλύπτει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅλων τῶν ἑλικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων. Θεωρούμενη κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα τῆς καθολικότητός της, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ παιδεία κατὰ τὴν Ταλμουδικὴ ἐποχὴ ἀποτελεῖ ἕνα μοναδικὸ ἐκπολιτιστικὸ φαινόμενο. Τόσο γιὰ τὶς ἐξαιρετες προσωπικότητες πού ἀνέδειξε, ὅσο, κυρίως, γιὰ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τους.

Ἐδῶ, κάνοντας μία παρένθεση, θὰ λέγαμε ὅτι βρίσκεται μία ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις τοῦ μεγάλου αἰνίγματος, τῆς συνε-

χοῦς ὑπάρξεως τοῦ λαοῦ μας καί τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, παρόλες τίς καταστρῶφές ποῦ γνώρισε. Αὐτή ἡ ἴδια ἡ ἱστορική συνέχιση τῆς ὑπάρξεώς μας, μᾶς ἀποκαλύπτει τή διορατικότητα τοῦ **Ραμπὶ Γιοχανάναν μπέν Ζακκάϊ**, ὅταν τήν ἐποχὴ τῆς καταστροφῆς τοῦ Β' Ναοῦ ἀπευθυνόμενος πρὸς τίς Ρωμαϊκές ἀρχές ζήτησε: **«Δώστε μου τὴν Ἰάμνια * καὶ τοὺς σοφούς της»**, (git 56 b). Αὐτὴ ἡ συνεχὴς μελέτῃ τῆς Τορά καὶ τῶν ἄλλων παραδοσιακῶν Ἰουδαϊκῶν κειμένων ἦταν ἐκεῖνο ποῦ κάλυψε τὸ κενὸ ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ τελετουργικοῦ τοῦ Ναοῦ καὶ ποῦ ἐνεφύσησε μία νέα ζωτικότητα σέ ὅλο τὸ ἔθνος.

Ἡ μελέτῃ τῆς Τορά δέν περιορίζεται σέ καμμία συγκεκριμένη ἡλικία, ἀλλὰ συνεχίζεται καθ' ὅλην τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς ἐνὸς ἀτόμου. Ἡ παρότρυνση τοῦ **Ραμπάν Γκαμαλιέλ**, «πρόσλαβε διδάσκαλον», (Ἀβώτ, 1:16), ἀπευθύνετο πρὸς ὅλους χωρὶς καμμία διάκριση ἡλικίας ἢ κοινωνικῆς στάθμης. Ὁ βαθύτερος χαρακτήρας τῆς ἐβραϊκῆς ἐκπαίδευσ-
σεως δύναται νά ἐκφρασθεῖ μέ τῇ φράση: «Μελέτῃ τῆς Τορά γιὰ χάριν τῆς μελέτης» — μία ἰδέα ποῦ θέλει μπροστὰ στὸν κάθε μελετητὴ δύο κανόνες: τὴν «ἀφιλοκέρδεια» κατὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ καθήκοντος, ὅπως αὐτὸ ὑπαγορεύεται: «Δέν θέλει ἀπομακρυνθεῖ τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ νόμου ἀπὸ τοῦ στόματός σου, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ θέλεις μελετᾶ ἡμέραν καὶ νύκτα» (Ἰησ. τοῦ Ναυῆ, 1:8), καὶ τὸν προσανατολισμὸ τῆς μελέτης σάν ἓνα μέσο γιὰ τὴν πιστὴ τήρηση τῶν Μιτσβότ. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ἡ «μελέτῃ» ἀναγνωρίσθηκε σάν κάτι τὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὴν «τήρησιν» — διότι ἡ πρώτη εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴ δεύτερη.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸ πλαίσιο

Λόγω τῶν μεταβαλλομένων συνθηκῶν καὶ τῶν πρόσθετων ἀπαιτήσεων τῆς ζωῆς ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται ἀργότερα, ἐκτὸς τῆς οἰκογένειας, ἓνας καινούργιος θεσμός — τὸ σχολεῖο, ποῦ ἀναπτύχθηκε παράλληλα μέ τὴ Συναγωγὴ. Ὁ πρῶτος ποῦ θέσπισε τὴ σχολικὴ παρακολούθηση γιὰ τὴ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ παιδιοῦ, ὑπῆρξε ὁ **Συμεὼν μπέν Σέταχ** (75 π.Χ.). «Στὴν Ἱερουσαλήμ», διαβάζουμε στὸ Ταλμούδ, «ὑπῆρχαν 480 συναγωγές, στήν καθεμίᾳ ἀπὸ τίς ὁποῖες λειτουργοῦσε ἓνα σχολεῖο γιὰ τὴ μελέτῃ τῆς Τορά καὶ ἓνα σχολεῖο γιὰ τὴ μελέτῃ τῆς Μισνά».

Ὁ ἐβραϊκὸς λαὸς ἔχει μία ἐκπαιδευτικὴ παράδοση τόσο παλιά ὅσο εἶναι καὶ ἡ ἱστορία του. Ἐξίσου μεγάλη εἶναι καὶ

Μάθημα θρησκευτικῶν σέ μία ἀμερικανικὴ κατασκήνωσι.

ἡ ἐβραϊκὴ συνεισφορὰ στὴν ἐν γένει ἀνάπτυξη τῆς ἐκπαίδευσσεως. Οἱ ἐκπαιδευτικὲς ἀρχές τῆς Βίβλου εἰσχώρησαν καὶ ἐπέδρασαν μέσω τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Ἐδῶ εἶναι ἀξιοσημείωτὴ ἡ συνεισφορὰ τοῦ Βιβλίου τῶν Παροιμιῶν στὴ γενικότερη διάπλαση τοῦ ἀνθρώπινου χαρακτήρος.

Σήμερα ἔχει ἀναγνωρισθεῖ εὐρύτερα ἡ σημασία τῶν ἐκπαιδευτικῶν κανόνων καὶ ἀρχῶν τοῦ Ταλμούδ καὶ πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀντλοῦν ἰδέες ἀπὸ αὐτό. Σάν ἓνα τέτοιο παράδειγμα θά μπορούσαμε νά ἀναφέρουμε τὴν περίπτωση τοῦ National Educational Association τῶν ΗΠΑ, ὁ ὁποῖος γιὰ τὴν καθιέρωση τοῦ κανόνος ὅτι σέ μιά τάξη ὁ ἀνώτερος ἀριθμὸς μαθητῶν εἶναι εἰκοσιπέντε, βασίστηκε στὶς ἀπόψεις τοῦ Ταλμούδ (Β. Β. 21 α).

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ταλμούδ ἡ ἐβραϊκὴ ἐκπαίδευση ἔχει ἀναπτυχθεῖ παρά πολὺ, υἱοθετώντας πολλές ἀπὸ τίς μεθόδους καὶ τὰ μέσα ποῦ προσφέρει ἡ σύγχρονη παιδαγωγικὴ. Οἱ στόχοι της, ὅμως, παραμένουν ἀμετάβλητοι.

Η. Σ.

* Ἡ γνωστὴ βιβλικὴ πόλις Jabneh, νοτίως τῆς Γιάφας καὶ τοῦ Τέλ — Ἀβιβ.

ΓΙΑ ΜΟΝΟ

ΤΟ ΛΟΓΟ ΟΤΙ ΗΤΑΝ ΕΒΡΑΙΟΙ!

Ὁ ἐφιάλτης τελείωσε γιὰ τὴν οἰκογένεια Ντάτς. Μετὰ ἀπὸ 14 μῆνες στὶς φυλακές τῆς Ἀργεντινῆς, ὁ Ἀλεξάντρο Ντάτς, 58 χρονῶν ἡ σύζυγός του Ἐλενα, 57 χρονῶν καὶ τὰ παιδιὰ του, Ἐλσα, 29 χρονῶν, Σουζάνα, 23 χρονῶν καὶ Λιλιάνα 19 χρονῶν εἶναι καὶ πάλι ἐλεύθεροι. Οἱ ἀρχές τοὺς θεώρησαν «ἐνόχους», ἐπειδὴ εἶναι Ἐβραῖοι καὶ τοὺς κατηγορήσαν σάν «ἀνατροπείς» — ὁρος ποῦ συνηθίζεται πολὺ στήν Ἀργεντινὴ τοῦ δικτάτορα Βιντέλα, ὅταν δέν ὑπάρχει συγκεκριμένη κατηγορία.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΡΟΔΟ

Τά θρθρα πού άκολουθοΰν έχουν σκοπό νά παρουσιάσουν τή ζωή τής 'Ισραηλιτικής Κοινότητος Ρόδου πού κι' αύτή χάθηκε μαζί μέ τούς Μάρτυρες του β' παγκοσμίου πολέμου.

ΡΟΔΟΣ:

Έλληνική νήσος στό Αίγαϊον Πέλαγος όπου βρίσκεται και ή δμώνυμος πόλις τής Ρόδου.

Άρχαία Έποχή: Παρόλον ότι δέν είναι έξακριβωμένο πότε άκριβώς έγκατεστάθησαν στή Ρόδο οι πρώτοι Έβραίοι, θά πρέπει νά υπήρχε στή νήσο κάποια έβραϊκή Κοινότης, τουλάχιστον, από τά τέλη τής ελληνιστικής περιόδου. 'Η Ρόδος άναφέρεται σ' ένα ρωμαϊκό έγγραφο σάν μία από τίς περιοχές εκείνες οι όποϊες ενημερώθησαν περί τής συμφωνίας φιλίας μεταξύ τής Ρωμαϊκής Γερουσίας (Senate) και του Άρχιερέως Συμεώνος (142 π. Χ.), ως έκπροσώπου του 'Ιουδαϊκού έθνους. Πολλοί είναι οι μελετητές πού εξαιτίας αυτού του έγγραφου καταλήγουν στό συμπέρασμα ότι τήν έποχή εκείνη υπήρχε στή Ρόδο έβραϊκή Κοινότης.

Ό 'Ηρώδης ό Μέγας (Herod the Great) είχε τήν εύκαιρία νά έπισκεφθί τή νήσο άρκετές φορές. 'Η πρώτη του έπίσκεψις έγινε τό 40 π. Χ. όταν, ταξιδεύοντας πρós τή Ρώμη καταστράφηκε τό πλοίο του έξω από τήν Παμφυλία και ό ίδιος διασώθηκε άποβιβασθείς στή Ρόδο. 'Εκεί, σύμφωνα μέ τόν 'Ιώσηπον, ('Άρχ. 14:137 - 8 και, επίσης, Πόλεμοι, 1:280) βρήκε τήν πόλι καταστραμμένη και έρείπωμένη έπειτα από τόν πόλεμο του Cassius και «παρόλο πού ό ίδιος είχε άνάγκη από χρήματα, δέν δίστασε νά βοηθήσει τήν άνοικοδόμησί της». Είναι πολύ πιθανόν πώς μέ τήν ένέργειά του αύτή θέλησε νά βοηθήσει τό ντόπιο έβραϊκό πληθυσμό.

Μετά τή μάχη του Άκτιου (31 π. Χ.) ή Ρόδος υπήρξε ό χώρος συναντήσεως μεταξύ του 'Ηρώδου και του νικητού 'Οκταβιανού. Αύτή τή φορά ό 'Ηρώδης διακήρυξε τήν άφασίωσί του πρós τό νέο Ρωμαίο αυτοκράτορα και, ως έκ τούτου, άνεγνωρίσθη έκ νέου Βασιλιάς τής 'Ιουδαίας. ('Ιώσηπος, Πόλεμοι, 1:387 - 8, Άρχ. 15:187 - 8).

Ό 'Ιώσηπος άναφέρει πώς ό 'Ηρώδης συνέχισε νά προσφέρει οίκονομική ένίσχυσι στή Ρόδο. «Έκανε, επανειλημμένως, προσφορές γιά τήν κατασκευή πλοίων και όταν κατεστράφη ό ναός τής Πυθίας αυτός τόν ξανάχτισε — ένα λαμπρό οίκοδόμημα — άναλαμβάνων έξ όλοκλήρου τή δαπάνη», (Πολμ. 1:424, Άρχ. 16:147).

Μεσαιωνικοί Χρόνοι και περίοδος Όθωμανικής κυριαρχίας μέχρις τόν 19ον αιώνα:

Οι Έβραίοι τής Ρόδου άναφέρονται έκ νέου τήν έποχή τής Άραβικής κατοχής τής νήσου, τόν 7ον μ.Χ. αιώνα, μέ

Ζιφρε — Τοράη, οι Κύλινδροι του Νόμου.

στοιχεία πάνω στήν έμπορική τους δραστηριότητα (Θεόφραστος, «Χρονογραφία», 1:345). Ό Βενιαμίν από τήν Τουδέλα, ό ραββίνος περιηγητής του 12ου αιώνας, άναφέρει ότι συνήνησε στήν πόλι τής Ρόδου 400 Έβραίους. Τό 1280 ώρισμένοι Έβραίοι, από τούς διαφυγόντες τούς διωγμούς τής Άραγονήσου, ήλθαν και έγκατεστάθησαν στή νήσο πού, τότε, τελούσε άκόμη υπό τήν Άραβική κυριαρχία.

Κατά τή διάρκεια τής κυριαρχίας των 'Ιπποτών του Άγ. 'Ιωάννου από τήν 'Ιερουσαλήμ (1309 - 1522), ή έβραϊκή συνοικία τής πόλεως — vicum Judeorum — εύρίσκετο πλησίον των τειχών παρά τό λιμάνι. Κατά τίς τριανταοκτώ ήμέρες τής πολιορκίας τής πόλεως από τούς Τούρκους, τό 1480, οι Έβραίοι πολέμησαν ήρωικά ύπερασσιζόμενοι τήν πόλι. Κατέστρεψαν τά σπίτια τους γιά νά ένισχύσουν τά τείχη τής πόλεως, ενώ οι μάχες έφθασαν μέχρι τόν χώρο τής Συναγωγής. Όταν άπεχώρησαν οι Τούρκοι ό μέγας ήγέτης του Τάγματος των 'Ιπποτών, Pierre d' Aubusson, άνήγειρε στό χώρο εκείνο δύο εκκλησίες γιά νά γιορτάσει τό γεγονός. 'Η Συναγωγή έγκατελείφθη. Άργότερα και σ' άναγνώρισι του ήρωϊσμού πού επέδειξαν οι Έβραίοι, έπείραξη σ' αυτούς νά ξαναοικοδομήσουν τήν Συναγωγή τους. Τό 1481 και 1488 έπεσκέφθησαν τή Ρόδο ό Meshoullam από τή Valterra και ό Ovadia de Bertino, άντιστοιχως.

Ό τελευταίος βρήκε μόνο είκοσιδύο έβραϊκές οίκογένειες: οι υπόλοιποι είχαν φύγει μέ τούς σεισμούς του 1481/82, πού έπληξαν βαρεία τήν έβραϊκή συνοικία τής πόλεως. Όσοι παρέμειναν ζούσαν πολύ φτωχικά και ήσαν άναγκασμένοι νά δουλεύουν σκληρά, άκόμη και οι γυναίκες. Κάποιος άνώνυμος περιηγητής, ό άποκαλούμενος

«Προσκυνητής από την Κολωνία», (Pilgrim of Cologne), σημειώνει με θαυμασμό τη δεξιοτεχνία των Έβραίων γυαικών στην κατασκευή μεταξωτών ρούχων, ενώ οι περισσότεροι άνδρες ήταν βυρσοδέψες.

Μετά από ένα λοιμό (1498 — 1500) το Τάγμα απέφασε την εκδίωξη όλων των Έβραίων που δεν θα δέχονταν να βαπτισθούν χριστιανοί. Τους εδόθη όμως, η άδεια να φύγουν παίρνοντας μαζί και τα υπάρχοντά τους. Οι περισσότεροι, μη επιθυμούντες να εγκατασταθούν σε τουρκικές περιοχές, ταξίδεψαν προς τη Νίκαια. Στίς επόμενες δυό δεκαετίες αιχμαλωτίστησαν 2.000 έως 3.000 Έβραίοι, οι οποίοι μετεφέρθησαν στη Ρόδο πάνω στα καράβια του Τάγματος και υπεχρέωθησαν να δουλέψουν στην ανέγερση των οχυρώσεων.

Τό 1522 οι αιχμάλωτοι αυτοί βοήθησαν τους Τούρκους στην κατάληψη του φρουρίου της Ρόδου. Η Οθωμανική διοίκηση υπήρξε καλή για τους Έβραίους και, έκτοτε η Ρόδος αναδεικνύεται σε σπουδαίο Σεφαραδικό κέντρο, όπου οι Έβραίοι υπερτερούσαν αριθμητικώς έναντι των Τούρκων. Μεταξύ των πλέον διακεκριμένων ραββίνων της Ρόδου συγκαταλέγονται οι: Judah ibn Verga (16ος αιώνας) Moses Bussal (17ος αιώνας), Jehiel Bassan (18ος αιώνας), Judah Moses Franco — ο οποίος τό 1890 ανήλθε στο αξίωμα του **Ρισών λε — Τσιών** (Σεφαραδί αρχιραββίνου του Ισραήλ) και, τέλος, οι ραββίνοι της ξακουστής οικογένειας **Ίσραέλ**. Οι Έβραίοι της Ρόδου ήταν έμποροι, κατασκευαστές όπλων, άργυραμοιβοί, φοροεισπράκτορες και γιατροί. Μεταξύ των Έβραίων της μεσαιάς τάξεως κυριαρχούσαν οι τεχνίτες, μαραγκοί, βυρσοδέψες, χρυσοχόοι, βι-

βλιοδέτες, ενώ άλλοι φημίζονταν σαν οίνοπαραγωγοί, βιοτέχνες μεταξωτών ρούχων και ύφαντουργοί.

19ος Αιώνας

Οι πλουσιώτεροι Έβραίοι αυτή την εποχή ήταν έμποροι ύφασμάτων, μετάξης και σταφίδες. Οι υπόλοιποι ήταν καταστηματαρχες, τεχνίτες, ψαράδες και μικροπωλητές. Η Κοινότης διοικείτο από ένα έπαμελές συμβούλιο, τούς **«memunim»** («άξιωματούχους»). Αυτό τό Συμβούλιο απέφασζε για τούς φόρους που θα επεβάλλοντο και μαζί με τόν ραββίνο απέφασζε και εξέδιδε τίς αποφάσεις («askamot», για τά διάφορα θρησκευτικά ζητήματα που παρουσιάζονταν. Οι κρατικοί φόροι εισεπράττοντο από έναν όλο-θρησκο, ό οποίος διωρίζετο από τόν Τούρκο Διοικητή. Ο ραββίνος άνεγνωρίζετο από τίς αρχές ως έχων πλήρη αρμοδιότητα για ζητήματα που άφορούσαν τούς γάμους, διαζύγια, κληρονομικά κλπ.

Τό «Καάλ Γκαντόλ» (ή Μεγάλη Συναγωγή) κτίσθηκε την εποχή των Ίπποτων και τό «Καάλ Σαλώμ» τό 1593. Υπήρχαν άλλες δύο μικρότερες Συναγωγές, τό «Καάλ Καμόντο» (άπό τό 1865) και τό «Καάλ Τικούν Χατσότ», που άπεκαλείτο και «Keila de los Ricos» («Η Συναγωγή των πλουσιών»). Επιπλέον, υπήρχαν πολλές «Γεσσιβότ», οι χώροι των οποίων έχρησιμοποιούντο και για προσευχές, καθώς και πολλά άλλα μικρότερα midrashim. Η Γεσσιβά Ίσραέλ (της οικογένειας Ίσραέλ) χρονολογείτο από τόν 17ο αιώνα, ενώ ό **Μωϋσής Μενασέ** υπήρξε τό 1850 ό Ιδρυτής μιās δεύτερης, της Γεσσιβά Μενασέ. Ο γιός του, Βοάδ

Μεσαιωνικό κτίσμα του 1500 στη θέση της εβραϊκής συναικίας.

Τά παλαιά τείχη τῆς πόλεως.

«Effendi», υπῆρξε Τουρκοκ δικαστής:

Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν παιδιῶν ἀνετίθετο σέ ἰδιωτικούς δασκάλους, τοὺς ὁποίους ἀπασχολοῦσαν πολλές οἰκογένειες ἀπὸ κοινοῦ. Στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ Alliance Israélite Universelle ἵδρυσε χωριστὰ σχολεῖα γιὰ τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια. Γενικά, ἡ ζωὴ τῶν Ἑβραίων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχία ἦταν καλὴ, ἐκτός ἀπὸ τὴν περίοδο τοῦ 1840 ὅταν στὴ Δαμασκὸ ξέσπασε ἡ διαβόητη «Αἱματικὴ Κατηγορία», (Damascus blood libel). Μέχρις οὗτο ἀποδειχθῇ ἡ ἀθωότητά τῆς ἑβραϊκῆς Κοινότητος τῆς Δαμασκού, ὁ ραββῖνος καὶ ἡ ἡγεσία τῆς Κοινότητος τελοῦσαν ὑπὸ κράτησιν. Σύμφωνα μέ διάφορες πηγές οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ρόδου κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα ἀριθμοῦσαν μεταξύ 2.000 καὶ 4.000 ἀτόμων.

Τὸ «Μαχζόρ Σεφαράδ», (τὸ Σεφαραδικὸ προσευχολόγιο) ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ ὅλους ἐνῶ, ὠρισμένα κομμάτια καὶ ἰδιαίτερα τὰ «πιγιουτίμ» (ῥυμνοί, ψαλμοί) ἀπαγγέλλονταν στὰ Λαδῖνο. Πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο τὴν προῖκα ἐκτιμοῦσαν καὶ κατέγραφαν οἱ ἀρμόδιοι ὑπεύθυνοι καί, ἔπειτα, περιεφέρετο πᾶνω σέ ἄμαξες στοὺς δρόμους τῆς ἑβραϊκῆς συνοικίας. Τὸ Σαμπάτ, μετὰ τὸ γάμο, ὁ γαμπρὸς ἐκαλεῖτο πᾶνω στὴν Τεβὰ (βῆμα, ἀμβωνας) καὶ ἀπήγγελλε τὴν ἐντολὴ τοῦ Ἀβραάμ πρὸς τὸν ὑπηρέτη του Ἐλιέξερ νά πάῃ στὴ Μεσοποταμία νά τοῦ βρῇ μία γυναῖκα γιὰ τὸν γιό του Ἰσαάκ, (βλ. Γεν. 24). Τὸ δέ «Καάλ» ἐπαναλάμβανε κάθε ἐδάφιο τραγουδιστὰ ἀπὸ τὴν ἀραμαϊκὴ μετάφρασι τῆς Πεντατεύχου, τὸ «Targum»

Ἱταλικὴ κυριαρχία

Τὸ 1912 μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ἡ Ρόδος, ὅπως καὶ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου, περιήλθε ὑπὸ Ἱταλικὴν κυριαρχία. Τότε ὑπῆρχαν στὴ νῆσο περί τοὺς 4.500 Ἑβραῖοι, ἐνῶ ἀρκετοὶ Ἱταλοὶ Ἑβραῖοι ἦλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν στὸ νησί. Τὸ 1927 ἱδρύθηκε ἓνα Ἱταλικὸ ραββινικὸ Σεμινάριο, ποὺ παρέμεινε ἐν λειτουργίᾳ μέχρι τὸ 1938, ὅταν ἐγίνε ἡ διακήρυξις τῶν φασιστικῶν φυλετικῶν νόμων. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐξεδιώχθησαν 103 ἑβραϊκές οἰκογένειες ποὺ εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα, τὴ Βουλγαρία καὶ τὴν Τουρκία μετὰ τὸ 1919. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς διέφυγαν στὴν Ταγγέρη. Λίγο ἀργότερα ἀρκετοὶ Ροδίτες Ἑβραῖοι διέφυγαν στὸ (τότε) Βελγικὸ Κογκὸ καὶ τὴ Ροδεσία.

Μετὰ τὴ συνθηκολόγησι τῆς Ἱταλίας μέ τοὺς συμμάχους τὸ 1943, οἱ Γερμανοὶ κατέλαβαν τὴ Ρόδο καὶ στὶς 24 Ἰουλίου τοῦ 1944 ἔστειλαν γιὰ τὸ Ἀουσβιτς ὅλους τοὺς 1.700 ἐναπομεινάντας Ἑβραίους. Μόνο 161 ὄτομα διεσώθησαν. Τὸ 1947 ὅταν ἡ Ρόδος ἐνώθηκε μέ τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ζοῦσαν ἐκεῖ περί τοὺς 50 Ἑβραίους ἐνῶ σήμερα διαβιοῦν ἐκεῖ περί τοὺς 35.

(Τὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι μετάφρασις ἀπὸ τὸ οἰκείο λῆμμα τῆς Ἑγκυκλοπαιδείας «Judaica»)

Ίστορικές σημειώσεις γιά τούς Έβραίους τής Ρόδου

Τό παρακάτω σημείωμα γράφτηκε από τόν
άειμνηστο Βιτάλη Στρούμσα, Σύμβουλο του Κυ-
βερνήτη τής Ρόδου, τόν Αύγουστο του 1936.

Οι Ίσραηλίτες πού ζοῦν σήμερα στή Ρόδο εἶναι περίπου 4.500. Πρίν 30 χρόνια ἦσαν περί τῆς 6.000. Ἡ μετανά-
στευση τότε πού δέν ὑπῆρχε κανένα ἐμπόδιο, ἔκανε γύρω
στούς 1.500 Ρόδιους νά πάνε πρὸς τῆς δύο Ἀμερικῆς καί
βόρεια καί νότια, τό Βελγικό Κογκό, τήν νότιο Ἀφρική καί
μερικές χώρες τῆς Εὐρώπης. Αὐτοί ἄν καί ἐφυγαν ἀπό πο-
λύ καιρό, εἶναι πάντα δεμένοι μέ τό νησί πού γεννήθηκαν,
δέν ξεχνοῦν ποτέ τούς συγγενεῖς τους πού ἔχουν ἀνάγκη
καί τούς στέλνουν βοηθήματα κάθε μήνα. Ἀκόμη, σχεδόν
ὅλοι, ἐρχονται στή Ρόδο γιά νά κάνουν τήν τελετή τοῦ γά-
μου τους.

Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Ίσραηλιτῶν στή Ρόδο χάνεται στά
βάθη τῶν αἰώνων καί τά ἱστορικά ντοκουμέντα δέν μπο-
ροῦν νά καθορίσουν μέ ἀκρίβεια τήν ἡμερομηνία. Τήν
πρῶτη σοβαρή πληροφορία πού ἔχουμε γιά τήν παρουσία
τῶν Ίσραηλιτῶν στή Ρόδο τή βρίσκουμε στό ἔργο τοῦ
διάσημου ταξιδιώτη Βενιαμίν Μπέν Γιονά, πού γεννήθηκε
στήν Τουδέλη τῆς Ναβάρρας (Ἰσπανία) γύρω στά 1130
καί πέθανε τό 1178.

Φεύγοντας ἀπό τή Σαραγόσα τό 1165, ἐπὶ 8 χρόνια, μέ-
χρι τό 1173, διέτρεξε τή μεσημβρινή Εὐρώπη, μερικά νη-
σιά τοῦ Αἰγαίου μεταξύ αὐτῶν καί τή Ρόδο, τήν Ἀνατολή
τῆν Ἀφρική, γιά τό ἐμπόριό του καί γιά νά συλλέξει πληρο-
φορίες γιά τούς ὁμοθρήσκους του. Τό ἔργο του γραμμένο
στά ἑβραϊκά, μεταφράστηκε σ' ὅλες τῆς σύγχρονες γλῶσ-
σες. Σ' αὐτό τό ἔργο διαβάζουμε ὅτι τό 1166 (περίπου
πρίν ἀπό 800 χρόνια) ὑπῆρχε στή Ρόδο ἑβραϊκή Κοινότητα
μέ 500 ψυχές.

Ἐνα ἄλλο αὐθεντικό ντοκουμέντο, πιά πρόσφατο, πού
δείχνει τήν ὑπαρξή στή Ρόδο ἑβραϊκῆς Κοινότητας, εἶναι ἡ
ἐφημερίδα γραμμένη στά ἑβραϊκά, ἀπό τόν Ἰσραηλίτη Ἰτα-
λό Valterra Meshoullan, ὅπου περιγράφει τό ταξίδι πού ἔ-
καμε στήν Παλαιστίνη τό 1481, πρίν ἀπό 455 χρόνια. Σ'
αὐτή τήν ἐφημερίδα, πού φυλάγεται στήν Λορεντζιανή βι-
βλιοθήκη τῆς Φλωρεντίας, ὁ συγγραφέας λέει ὅτι ἔφτασε
στή Ρόδο στίς 4 Μαΐου ἐκείνης τῆς χρονιᾶς καί ὅτι ἐπισκέ-
φθηκε τόν περίφημο Πέτρο ντ' Ὀμπουσσόν (Rierre d'
Aubusson), (1476 — 1513), συνοδευόμενος ἀπό κάποιον
Ἀβραάμ τῆς Φερράρα, καί ἀπό ἕναν ἄλλο Ἰσραηλίτη, πού
δέν κατονομάζει, πού ἔχαιραν καί οἱ δύο, λέει, μεγάλης ἐκ-
τιμήσεως. Μιλάει μέ ἐνθουσιασμό γιά τήν ὁμορφιά τῆς πο-
λιτείας καί γιά τῆς πολλῆς διακοσμήσεως τῆς.

Ἀναφέρει γιά τήν Τζιουντέικα (τήν ἑβραϊκή συνοικία)
ὅτι φαίνεται νά ὑπέφερε πολύ ἀπό τήν πολιορκία πού ἔκα-
ναν οἱ Τοῦρκοι μπροστά στήν πόλη τήν προηγούμενη χρο-
νιά, δηλ. τό 1480. Ἀναφέρει συγκεκριμένα τά ὄνματα
τῶν προυχόντων «Messer Leon τῆς Ρόδου καί τοῦ γιατροῦ

Ὁδὸς Δωσιάδου — κάθετος Πλ. Ἑβρ. Μαρτύρων (εἰς
τό ἄκρον τῆς ὁδοῦ εὐρίσκεται ἡ Συναγωγή «Σαλώμ»).

Ἀζαριᾶ» πού χάσανε τὰ σπίτια τους πού βρίσκονταν μέσα
στήν Τζιουντέικα, ἐξ αἰτίας τῆς ἐρήμωσης πού προκάλεσε
ἡ πολιορκία. Οἱ πιά ὀρμητικῆς ἐπιθέσεως ἐνάντια στό φρού-
ριο γίνθηκαν ἀκριβῶς ἀπὸ τή μεριά τῆς ἑβραϊκῆς συνοικίας,
ἐπειδὴ τὰ τείχη σ' αὐτό τό μέρος ἦσαν τὰ λιγότερο ἀνθε-
κτικά. (Ὅπως εἶναι γνωστό ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ 2ος,
γνωστός ἐπίσης σάν Μωάμεθ ὁ Κατακτητής, γιά νά κατα-
κτήσει τή Ρόδο, τήν ἰσχυρή θέση, τήν πιά ἀπόρρητη νῆσο
τοῦ μεσαίωνα, χρησιμοποίησε 100.000 στρατιῶτες καί
200 καράβια, ὑπὸ τή διοίκηση τοῦ Μεσίχ Πασᾶ, ἀπογόνου
τῶν Παλαιολόγων, τελευταίου αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαν-
τίου. Ἄν καί οἱ ἱππότες δέν ἦσαν πάνω ἀπὸ 500, οἱ Τοῦρ-
κοι ἀναγκάστηκαν νά λύσουν τήν πολιορκία, πού κράτησε
ἀπὸ τῆς 24 Μαΐου ὡς τὰ τέλη Ἰουλίου τοῦ 1480 καί νά ἐπι-
στρέψουν στήν Ἀνατολή μετὰ ἀπὸ 9 βδομάδες ἀνώφελες
προσπάθειες καί μέ σοβαρές ἀπώλειες.

Ὁ πρῶν Παλαιολόγος Μεσίχ Πασᾶ πλήρωσε μέ δυσ-
μένεια αὐτὴ τήν ἴπτα, πού εἶχε τότε μιά σημαντική ἀπῆχ-
ση σ' ὅλη τή Χριστιανοσύνη).

Ἐνας ἄλλος Ἰταλὸς ραββίνος, ὁ Ovadia de Bertinero, σ'
ἕνα γράμμα του στά ἑβραϊκά, πού ἔγραψε τό 1488 ἀπὸ
τῆν Παλαιστίνη στήν οἰκογένειά του καί πού φυλάγεται
στήν ἴδια βιβλιοθήκη τῆς Φλωρεντίας, κάνει, ὅπως ἔκαμε
πρίν ἀπὸ αὐτόν ὁ Valterra Meshoullan, μιά διθυραμβική
περιγραφή τῆς Ρόδου, πού ἐπισκέφτηκε τό Νοέμβριο τοῦ
1467. Γράφει ὅτι ὅποιοι δέν εἶδε τή Ρόδο καί τὰ ὑψηλά ὀ-
χυρωμένα τείχη της μέ τῆς σιδερένιες πόρτες, δέν ἔχει δεῖ

Όμάδα Εβραίων της Ρόδου του περασμένου αιώνα.

ποτέ μιά αληθινά όχυρωμένη θέση. Μιλᾷ έκτεταμένα γιά τούς 'Ισραηλίτες πού ζοῦν σ' αὐτή τήν πόλη καί πού ἀνάμεσα τους πέρασε 15 μέρες. Ἐκφράζεται γι' αὐτούς μέ τόν ἀκόλουθο τρόπο.

«Ποτέ δέν εἶδα μιά ἰσραηλιτική κοινότητα σάν καί αὐτή τῆς Ρόδου ὅπου ὅλοι, ἀπό τόν μεγαλύτερο ὡς τόν μικρότερο, εἶναι ἔξυπνοι. Ἐχουν καλές συνήθειες καί εἶναι εὐγενικοί μέ ὅλους· σχεδόν ὅλοι εἶναι ντυμένοι proroteren ἔχουν μακρυά μαλλιά καί μοιάζουν μέ πρίγκιπες. Πουθενά ἄλλου δέν συνάντησα ἰσραηλίτισσες σάν αὐτές τῆς Ρόδου πού ἀσχολοῦνται μέ ὄλων τῶν εἰδῶν τίς δουλειές. Προπάντων εἰδικεύονται στό κέντημα, πού οἱ κυριότεροι ἀγοραστές εἶναι οἱ ἱππότες. Οἱ ἀρχηγοί τῶν ἱπποτῶν τιμοῦν συχνά μέ τίς ἐπισκέψεις τους τά σπίτια τῶν ἰσραηλιτῶν γιά νά θαυμάσουν τά κεντήματα τῶν ὁμορφῶν κεντηστριῶν. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Ρόδου εἶναι τόσο καθαρή καί τόσο ὑγιεινή πού τέτοια δέν ἔχω συναντήσει πουθενά ἄλλου».

Θεωροῦμε ἐνδιαφέρον ν' ἀναφέρουμε μιά περικοπή ἀπό τό ἔργο μέ τόν τίτλο: «Τό ὁδοιπορικό ἑνός ἱππότη τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ στό νησί τῆς Ρόδου», πού δημοσιεύτηκε τό 1300 ἀπό τόν Guy Sommi Picenardi πού καί ὁ ἴδιος ἀνῆκε σ' αὐτό τό Τάγμα καί τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ἀξιωματοῦχος.

Ἰδού ἡ περικοπή, πού εἶναι μιά ἀκόμη ἀπόδειξη τῆς παρουσίας τῶν ἰσραηλιτῶν στή Ρόδο, ὅταν οἱ ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατεῖχαν τό νησί:

«Στήν ἐβραϊκή συνοικία ἡ Συναγωγή καταστράφηκε ἀπό

τό τουρκικό πυροβολικό στή διάρκεια τῆς περίφημης πολιορκίας τοῦ 1481, ἀλλά μετά τήν ἀπόκρουση τῆς πολιορκίας, τό τάγμα τήν ξανάκτησε μέ δικά του ἔξοδα, μέ τήν πλήρη συγκατάθεση τοῦ Πάπα Σίξτου 5ου, σέ ἀναγνώριση τῆς πίστες πού ἔδειξαν οἱ ἰσραηλίτες στή διάρκεια τῆς πολιορκίας. Ἀλλά τό 1501 ἀρχισε νά διαγράφεται ἐνάντια στούς Ἑβραίους τῆς Ρόδου. Ὁ Μέγας Ἱππότης τοῦ Ὀμπουσόν (ὁ ἴδιος πού πρὶν 20 χρόνια ξανάκτησε τή Συναγωγή τους γιά νά τούς ἀνταμείψει ἐπειδὴ ἦσαν πιστοί) ἀποφάσισε τήν ἔξορά τους μέ ἕνα διάταγμα τῆς 9 Ἰανουαρίου 1502. Αὐτή ἡ πράξη, μιά ἀπό τίς πιδ' ἀπεχθεῖς πού ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῆς μισαλλοθηρσκειᾶς, διατάσσοντας ὅτι ὁ κάθε ἐνήλικος ἰσραηλῆτης, ἀνδρας ἢ γυναίκα, πού ἀρνιόταν τή βάπτισμα, θά φορτωνόταν σέ καράβι γιά τήν Nice en Provinces (Νίκαια), μέ μιά προθεσμία 40 ἡμερῶν γιά νά πωλήσει τά ἀγαθά του, εἰδμεῖ τά ἀγαθά του θά ἔδμεῦοντο πρὸς ὄφελος τοῦ Δημοσίου Ταμεῖου καί οἱ ἴδιοι θά πωλιόντουσαν σάν σκλάβοι. Τά παιδιά θά βαπτίζόντουσαν, ἀκόμα καί ἂν οἱ γονεῖς τους ἦσαν ἀντίθετοι».

Ὅταν ἡ Ρόδος ἔπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων, στό τέλος τῆς χρονιάς 1542, οἱ ἀλλαξοπιστήσαντες, τό 1502 ἰσραηλίτες ὑποχρεώθηκαν νά ξαναγυρίσουν στήν παλιά τους θρησκεία. Εἶναι πολύ πιθανό ὅτι μερικοί ἀπό τούς ἰσραηλίτες πού κατοικοῦν σήμερα στή Ρόδο νά κατάγονται ἀπό αὐτούς τούς τελευταίους.

Μετά τήν κατάκτηση τῆς Ρόδου, ἀπό τό Σουλτανο Σουλεϊμάν, στίς 25 Δεκεμβρίου 1522, πολλοί ἰσραηλίτες με-

Χαρακτηριστική ομάδα από Έβραϊες γυναίκες.

Δύο από τις πιο δημοφιλείς Έβραϊες της Τζουντάικα.

τανάστες ή παιδιά αυτών που μετανάστευσαν τό 1492, από την Ίσπανία, ήρθαν από διάφορες πόλεις της Τουρκίας να εγκατασταθούν στη Ρόδο. Ο Σουλτάνος έφερε μάλιστα ειδικά καμιά σαρανταριά οικογένειες από τη Θεσσαλονίκη, στις οποίες παραχώρησε μερικά προνόμια, μεταξύ των άλλων την απαλλαγή από τό φόρο, όνομαζόμενο «Χαράτσι» (κεφαλικό φόρο που πλήρωναν όλοι οι μή μουσουλμάνοι υπήκοοι). Ο αριθμός αυτών που ήρθαν από την Τουρκία καί συνεπώς είχαν Ισπανική καταγωγή ξεπέρασε τόσο πολύ τόν αριθμό των γηγενών Ίσραηλιτών, που δέν ήσαν καί δέν μπορούσαν να έχουν έκδιωχτεί από την Ίσπανία, τό 1482 καί πού ή γλώσσα τους ήταν σίγουρα τά ελληνικά, πού καμιά δεκαριά χρόνια μετά την κατάληψη της Ρόδου από τούς Τούρκους, δέν μιλούσαν πιά παρά Ισπανικά.

Εάν θεωρούμε ότι ή προφορά της Ισπανικής διαλέκτου, πού μιλούν οι Ρόδιοι, μοιάζει πολύ μέ αυτή των Θεσσαλονικιών καί ότι πολλές λέξεις παλιές κασιτλιάνικες, πού χρησιμοποιούνται από τούς Ίσραηλίτες της Θεσσαλονίκης, χρησιμοποιούνται επίσης στη Ρόδο, δέν λαθεύουμε στό να βεβαιώσουμε ότι αυτό τό περίεργο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό όφείλεται στην επίδραση πού έπρεπε να έχουν οι 40 οικογένειες της Θεσσαλονίκης, πού μεταφυτεύθηκαν στη Ρόδο, όπως είπαμε παραπάνω, μετά από διαταγή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν.

Στά 390 χρόνια (από τό 1522 ως τό 1912) πού κράτησε ή όθωμανική κυριαρχία, οι Ίσραηλίτες της Ρόδου έζησαν ήσυχα, όπως όλοι οι όμόθρησκοί τους στό υπόλοιπο της Αυτόκρατορίας των Σουλτάνων. Δέν χρειάζεται να πούμε ότι από τό 1912, ήμερομηνία καταλήψεως των νήσων του Αιγαίου από τούς Ίταλούς, όχι μόνο άπολαμβά-

νουν, όπως καί τά άλλα γηγενή στοιχεία, των δικαιών της προσωπικότητας αλλά φυσικά κανένα έμπόδιο δέν υπάρχει στην άσκηση της θρησκείας τους. Διαχειρίζονται όπως νομίζουν καλύτερα τίς υποθέσεις, μέ τρόπο πού να έξυπηρετεί τό σύνολο.

Η Ρόδος ήταν μέχρι πριν λίγο καιρό κέντρο ραββινικών σπουδών μεγάλης σημασίας. Άν καί, από λίγα χρόνια τώρα, σπάνια μερικές οικογένειες έχουν μία κάποια χειραφέτηση καί μία τάση γι' αυτό πού λέμε «δουτικοποίηση». Όμως στό σύνολό τους οι Ίσραηλίτες της Ρόδου ασκούν μέ ζέση τή θρησκεία τους καί μπορούμε να πούμε ότι μέσα στό οικογενειακό τους περιβάλλον άναπνέουν τόν καθαρό άέρα της έβραϊκής ζωής.

Διατρέχοντας την Ιστορία της Ρόδου καί τίς άφηγήσεις των ταξιδιωτών πού ήρθαν να την έπισκεφτούν διάφορες έποχές, έδώ καί 810 χρόνια, διαπιστώνουμε ότι οι Ίσραηλίτες έζησαν πάντα στην ίδια συνοικία, πού βρισκόταν μέσα στην όχυρωμένη πόλη καί όπου τούς βλέπουμε ακόμα σήμερα, τούλάχιστο τή μεγαλύτερη πλειοψηφία τους. Εκεί βρίσκονται επίσης καί οι τόποι λατρείας. Μέ άλλα λόγια, όλη ή έβραϊκή ζωή συγκεντρώνεται σ' αυτή τή γωνιά της παλιās όχυρωμένης πόλης πού χρονολογείται από τόν μεσαιώνα. Μπορούμε να πούμε ότι οι δρόμοι αυτής της συνοικίας είναι σαν την αύλή ενός μόνον σπιτιού, τόσο αυτοί πού κατοικούν εκεί ζουν όμαδικά καί φιλικά.

Άλλοτε υπήρχαν στη Ρόδο πολλές θρησκευτικές άκαδημίες πού οι βιβλιοθήκες τούς «Γιεσιβότ», (χώροι μελέτης), περιελάμβαναν εκατοντάδες θρησκευτικά βιβλία. Σήμερα δέν μένει παρά μόνο μία, πού ανήκει στην οικογένεια Μενασέ. Ο μεγάλος αριθμός αυτών των «Γιεσιβότ» προσ-

Ένας δημόσιος κήπος.

είλκυε πολλούς ραββίνους στη Ρόδο, που έρχονταν για να μελετήσουν πάνω στη Βίβλο και τό Ταλμούδ. Μεταξύ των μεγάλων ραββίνων που διοικούσαν την Κοινότητα της Ρόδου και που έπαιξαν ένα σημαντικό ρόλο στην τύχη της πρέπει ν' αναφέρουμε τούς: 'Ιακώβ Τάρσα, Σμουέλ Ζαντόκ, Χάιμ 'Αλγκαζή, Γιεχουντάν Μπενιαμίν, Μωσέ 'Ισραέλ, 'Εγρὰ Μαλχη, Γιεδά Σμουέλ Ταρίκα, Ραφαέλ 'Ισάκ 'Ισραέλ, Χάιμ Γιεχουντάν 'Ισραήλ, Μωσέ Φράγκο.

Όλα τὰ χρόνια, κατά τή διάρκεια τής επίσημης θρησκευτικής έορτής τής βραδιάς που προηγείται του «Κιπούρ» (ήμέρα τής μεγάλης συγγνώμης), απαγγέλλονται άκόμα σήμερα «άσκαβότ» (ειδικές προσευχές) για να μνημονεύσουν και να εύλογήσουν, μέσα στη συνάθροιση των πιστών, τὰ όνόματα αυτών των μεγάλων ραββίνων.

Στη μέση του άπέραντου ώκεανού τής μοντέρνας ζωής, όπου τό καράβι τής θρησκείας χάνει συνεχώς και άδυσώπητα έδαφος και δύναμη, ή Ρόδος παρουσιάζόταν σαν ένα φωτεινό σημείο, σπάνιο καταφύγιο τής θρησκείας και τής εβραϊκής παράδοσης, που ήταν σε κίνδυνο.

Κάθε πρωί, τήν αυγή, οι ασμας (αυτοί που φροντίζουν τή Συναγωγή) κάνουν τό γύρο τής συνοικίας καλώντας τούς πιστούς για τήν προσευχή. Τό ίδιο κάνουν και τήν «Παραμονή του Σαββάτου». (Παρασκευή βράδυ) για ν' άναγγείλουν ότι έφτασε ή ώρα για τήν προετοιμασία για τό Καμπαλάτ Σαμπάτ (τήν ύποδοχή του Σαββάτου).

Τό μήνα Έλουλ (Σεπτέμβριο), όταν πλησιάζουν οι μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, πολλοί πιστοί σηκώνονται από τό κρεβάτι τους πριν ξημερώσει για να πάνε στις Συναγωγές ή άκόμα σε ιδιωτικά σπίτια και να προσευχηθούν όλοι μαζί τὰ «σελιχότ», (παρακλητικές προσευχές) για να ζητήσουν τή συγγνώμη του Θεού. 'Η άνάπαυση του Σαββάτου τηρείται άυστηρότατα. Οι τράπεζες και τὰ καταστήματα που άνήκουν σε 'Ισραηλίτες μένουν κλειστά τό Σάββατο. Ένα διάταγμα του Διοικητού έπιβάλλει αυτή τήν άνάπαυση, όπως τήν έπιβάλλει έπίσης για τήν Κυριακή και τήν Παρασκευή για κείνους που πιστεύουν σε άλλες θρησκείες. 'Η συνήθεια έπιβάλλει έπίσης, τήν παραμονή του Ρώς — Άσανά (ήμέρα του εβραϊκού έτους) να πηγαίνουν στα νεκροταφεία για να προσευχηθούν στους τάφους των μεγάλων ραββίνων.

'Η νηστεία τής «9 Άβ» (έπέτειο τής καταστροφής του ναού τής 'Ιερουσαλήμ) τηρείται από πολλούς πιστούς.

Στη συνοικία αυτή υπάρχουν δύο «Κεϊλότ» — Συναγωγές,

που ή μία (Μεγάλη Συναγωγή) είναι από τήν έποχή των 'Ιπποτών, τό 1481, και ή άλλη (Κάλ Σαλώμ) είναι από τό 1593 και άνακαινίστηκε τό 1860. Έκτός από αυτές τīs δύο Συναγωγές, υπάρχουν στην ίδια συνοικία και 4 «μιντρασίμ» (χώροι μελέτης θρησκευτικών κειμένων).

'Η Κοινότητα έχει ένα σχολείο, όπου φοιτούν περίπου 450 παιδιά και των δύο φύλων και ένα ραββινικό κολλέγιο, μέ οίκοτροφείο, που ιδρύθηκε τό 1928. Σκοπός του είναι να εκπαιδεύσει «Σωχετίμ» (σφαγείς ζώων), «Μοελίμ» (περιτομείς), «Χαζανίμ» (ιερολεειτουργούς), δασκάλους για τὰ θρησκευτικά και τήν εβραϊκή φιλολογία, για όλες τīs Κοινότητες τής έγγύς Άνατολής και τīs 'Ισραηλιτικές σεφαραδικές κοινότητες που είναι διασκορπισμένες σ' όλο τόν κόσμο.

Στους κόλπους αυτής τής Κοινότητας υπάρχουν έπίσης έπιτροπές που έχουν σκοπό τή φιλανθρωπία, τήν άγαθοεργία, σε όλες τīs μορφές της. Αυτές οι έπιτροπές είναι οι άκόλουθες:

- 1 **Όλερ Νταλίμ.** 'Ιδρυμα που προσφέρει βοήθεια στους φτωχούς και σε όσους έχουν ανάγκη.
- 2 **Μπικούρ Χολίμ.** Βοηθάει τούς άπόρους άρρώστους και φροντίζει για τὰ έξοδα ταφής στην περίπτωση του θανάτου τους.
- 3 **Έπιτροπή Κυριών.** Φροντίζει για τīs άπορες λεχώνες.
- 4 **Σχολική Προστασία.** Προσφέρει βιβλία, σχολικό ύλικό και ρουχισμό στους άπορους μαθητές.
- 5 **Μπενέ — Μπερίθ.** 'Οργάνωση άγαθοεργός, άμοιβαίας βοήθειας και για τή διάδοση τής παιδείας.

Τό άρθρο συνοδεύεται από φωτογραφίες από γνήσιους Έβραίους Ρόδιους που σήμερα (Αύγουστος 1936) ζουν άκόμη και όταν δεν θά βρίσκονται πιά σ' αυτόν τόν κόσμο, δεν θά ξαναδούμε σ' αυτή τήν πόλη ούτε τīs χαρακτηριστικές βιβλικές μορφές τους, δόλο γαλήνη και μακαριότητα, ούτε τīs ένδυμασίς τους, που ή πηγή τους είναι πριν από πολλούς αιώνες.

Προτού ό μοντερνισμός εξαφανίσει αυτά τὰ ίχνη μιás άλλης ηλικίας, ίσως θά έπρεπε να διατηρηθούν αυτές οι πρωτότυπες ένδυμασίς στο έθνογραφικό μουσείο τής πόλης μας, όπου είναι ήδη έκτεθειμένες οι φορεσιές των αυτόχθονων των νήσων μας του Αιγαίου.

Η ΣΥΝΑΓΩΓΗ «ΣΑΛΩΜ»

Ο Ραββίνος Τζιάκομπε Καπούϊα, σέ ηλικία 84 ετών.

Σάν έκφρασις τῆς ὑπάρξεως ἀξιόλογου ἐβραϊκοῦ στοιχείου στό Μεσογειακό χώρο καί ἰδιαίτερα στή Ρόδο ὑπῆρχαν ἀπό τά χρόνια τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου Συναγωγές γιά τίς θρησκευτικές ἀνάγκες τοῦ ἐβραϊκοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου. Μετά τήν διάλυσι τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καί μέχρι τῆς ὑπό τῶν Ἱπποτῶν κατακτῆσεώς της ἡ Ρόδος ὑπέστη ἀλλεπάλληλες λεηλασίες καί καταστροφές ἀπό τοὺς ἐκάστοτε κατακτητές της. Μαζί μέ τοὺς οἰκισμοὺς τῆς παλαιᾶς πόλεως καί τὰ μνημεῖα κατεστράφησαν καί οἱ Συναγωγές μέ μόνη ἐξαίρεσι τῇ Συναγωγῇ «Σαλώμ» γιά τὴν ὁποία ἀναφέρουμε στό παρόν σημεῖωμα.

Ἡ Συναγωγὴ «Σαλώμ» ἀνηγέρθη τὸν 12ον αἰῶνα ὕστερα, ὅμως, ἀπὸ ἓνα σκληρὸ βομβαρδισμό τὸ ἔτος 1480 κατεστράφη καί ἀνοικοδομήθη λίγο ἀργότερα μέ ἔγκρισι τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης Σίξτου.

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ἡ Συναγωγὴ «Σαλώμ» ἀντίθετα μέ ἄλλες Συναγωγές, πού εἶχαν καταστραφῇ ἐκ θεμελίων, ἐπέζησε τοῦ πολέμου. Εἶχε ὅμως ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ἀνακατασκευασθῇ ἡ στέγη της πού ἦταν ἀπὸ χῶμα — πατελιά μέ μιά στέγη ἀπὸ μεπτόν ἀρμέ καί ἄλλες ἐπισκευές συντηρήσεως τοῦ κτιρίου της, καθὼς καί νέον ἐξοπλισμό, διότι ὁ προηγούμενος εἶχε λεηλατηθῇ. Μέ τὸ ἔργο αὐτὸ ἡσχολήθη ὁ ἀείμνηστος Ἡλίας Σοριάν Πρόεδρος τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος χάρις στὶς ἐνέργειες τοῦ ὁποίου καί μετέπειτα τοῦ νέου Δ. Συμβουλίου, μέ ἐπικεφαλῆς τὸν Πρόεδρον κ. Μωρίς Σοριάνο, κατέστη δυνατὴ ἡ χρηματοδότησις τοῦ ἔργου τῆς ἐπισκευῆς, πού ἐστοίχισε ἀξιόλογα ποσά. Ἡ

δανειοδότησις ἐγίνε μέ τὴν ἔγκρισι τοῦ ἀείμνηστου Νομάρχου Ἀνδρέα Ἰωάννου καί ἡ ἐπιστροφή τοῦ δανείου ἐγίνε χρεωλυτικὰ σέ μεταγενέστερο χρόνο.

Χάρις στὶς προσπάθειες αὐτές καί τίς συνεχεῖς φροντίδες τῆς τριμελοῦς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς μέ Πρόεδρον τὸν κ. Μωρίς Σοριάνο καί μέλη τοὺς κ.κ. Δανιήλ Ἀλχανάτη καί Ἀλβέρτο Κόβο, πού ἐρχονται περιοδικὰ στή Ρόδο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἡ Συναγωγὴ «Σαλώμ» πλήρως ἐξωπλισμένη ἱερουργεῖται ἐκάστοτε δεχομένη τὴν ἐπίσκεψι πολλῶν πιστῶν, κυρίως Ἰσραηλιτῶν Ροδιῶν τὴν καταγωγή, πού ἐρχονται κάθε χρόνο γιά ἐπίσκεψι τῆς ἰδιαίτερας τοῦ πατρίδος.

Ἡ Συναγωγὴ «Σαλώμ» κεῖται μέσα στὴν παλαιὰ πόλι, στὴν διασταύρωσι τῶν ὁδῶν Δοσιάφου — Συμίου. Μεταξὺ τῆς πλατείας Ἑβραίων Μαρτύρων καί τῆς Δοσιάφου εἶναι τοποθετημένη πινακίδα πού δείχνει μέ τὸ βέλος της πού ἀκριβῶς εὐρίσκεται ἡ Συναγωγὴ. Ἔτσι εὐκόλα προσανατολίζεται ἐκεῖνος πού θέλει νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ.

Ἀπὸ τὴν παρατιθέμενη φωτογραφία φαίνεται ὁ ἐσωτερικὸς διάκοσμος τῆς Συναγωγῆς, καθὼς καί ἀπὸ μιά ἄλλη ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ κτιρίου καί τῶν ἀψίδων πού τὴν συνδέουν μέ παρακείμενα κτίρια — χαρακτηριστικὸ δείγμα πολεοδομίας παλαιότερων ἐποχῶν.

(Σημεῖωμα τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Ρόδου)

Συναγωγὴ «Σαλώμ», ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Συμίου. Διακρίνεται ἡ ἐξωτερικὴ πρόσοψις καί θύρα εἰσόδου τῆς Συναγωγῆς. Παραπλευρῶς τὰ ἀρχιτεκτονικὰ τόξα.

Συναγωγὴ «Σαλώμ»: Ἰδρύθη τὸν 12ον αἰ. Κατεστράφη κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ 1480 καί ἀνοικοδομήθη.

Τό Παγκόσμιο Έβραϊκό Συνέδριο υιοθετεί πρόγραμμα δράσεως κατά του Άντισημιτισμού

Οι ηγέτες από είκοσι έβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης συναντήθηκαν στις Βρυξέλλες, από 16 — 18 Σεπτεμβρίου κατά την σύσκεψη του ευρωπαϊκού τμήματος του Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου, για να μελετήσουν την έκπόνηση ενός προγράμματος δράσεως για την αντιμετώπιση των αύξανόμενων αντισημιτικών και νεοναζιστικών εκδηλώσεων σε όλο τον κόσμο και ιδιαίτερα στην Ευρώπη.

Παρόλον ότι στη διακήρυξή τους αναγνωρίζουν ότι «οι πιστοί των παλαιών ναζιστικών Ιδεών υπό τό νου τους προσωπεύο δέν άποτελούν άκόμη μία οργανωμένη δύναμη στη σημερινή Ευρώπη και ότι άκόμη μεγάλες δημοκρατικές δυνάμεις και θρησκευτικές ομάδες άπορρίπτουν τό νεοναζισμό, τό ρατσισμό, τόν άντισημιτισμό και τόν έθνικιστικό έξτρεμισμό...», οι έβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης αισθάνονται ότι έχουν «τό Ιερόν χρέος νά προειδοποιήσουν ότι αυτές οι δυνάμεις πρέπει νά καταπολεμηθούν έν τή γενέση τους, προτού Ισχυροποιηθούν μέ τή δημαγωγική προπαγάνδα».

Σέ ένα πρόγραμμα δράσεως από πέντε σημεία, πού υιοθετήθηκε κατά τή σύσκεψη, τό ευρωπαϊκό τμήμα του Π. Ε. Σ. ζητά:

- 1 τήν έπικύρωση από όλες τές ευρωπαϊκές χώρες όλων των σχετικών διεθνών συμβάσεων.
- 2 τήν υιοθέτηση μιάς έθνικής νομοθεσίας πού θά άπαγορεύει τήν ύποκίνηση φυλετικού και θρησκευτικού μίσους και θά άπαγορεύει τήν ύπαρξη οργανώσεων ναζιστικού τύπου — ιδεολογίας
- 3 τήν παροχή πίο άποτελεσματικής παιδείας γύρω από τά δημοκρατικά Ιδανικά και διαφώτιση γύρω

άπό τόν άντισημιτισμό και τό ρατσισμό. 'Η παιδεία αυτή θά συμπεριλαμβάνει στό σχολικό πρόγραμμα τήν Ιστορία του Όλοκαυτώματος.

4 τή σύσταση δημοκρατικών μετώπων σε όλες τές χώρες από τά πολιτικά κόμματα, τές έκκλησίες, τά εργατικά σωματεία, τούς κοινοτικούς οργανισμούς, για τήν καταπολέμηση του νεοναζισμού και του άντισημιτισμού.

5 τήν έκδοση κατάλληλων ένημερωτικών κειμένων μέ τή δυνατή ευρύτερη κυκλοφορία. 'Η σύσκεψη διακήρυξε, επίσης, τή συμπαράστασή της για τόν προγραμματισμό μιάς Ευρωπαϊκής Διασκέψεως Νεολαίας κατά του νεοναζισμού και του άντισημιτισμού πού προτάθηκε υπό τής ευρωπαϊκής συμβουλευτικής έπιτροπής Νεολαίας του Π. Ε. Σ. Σέ αυτή τή διάσκεψη νεολαίας θά συμμετάσχουν Έβραίοι και μή Έβραίοι ηγέτες νεολαίων.

ΟΙ Ευρωπαίοι ηγέτες ανέλαβαν τήν ύλοποίηση αύτου του προγράμματος δράσεως διά τής στενής συνεργασίας των κοινοτήτων τους έντός του πλαισίου του ευρωπαϊκού τμήματος του Π. Ε. Σ. και υπό τήν καθοδήγηση τής μονίμου έπιτροπής κατά του άντισημιτισμού του Π. Ε. Σ.

Ένα άλλο θέμα πού άπασχόλησε τό ευρωπαϊκό τμήμα του Π. Ε. Σ. ήταν ή τρομοκρατία. 'Η σύσκεψη διαπίστωσε μέ λύπη «τήν άνικανότητα του ΟΗΕ νά υιοθετήσει μιά διεθνή σύμβαση κατά τής τρομοκρατίας, κυρίως, εξαιτίας όρισμένων μελών του ΟΗΕ πού θέλουν νά άποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στά κίνητρα των τρομοκρατών από όσο στην έγκληματική

Άπό τή συνεδρίαση του Παγκόσμιου Έβραϊκού Συνεδρίου.

φύση των πράξεών τους». Οι Εύρωπαίοι Έβραίοι ηγέτες διακήρυξαν ότι «κανένα πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό ή έθνικό ιδανικό ή στόχος δεν δικαιολογεί τις τρομοκρατικές πράξεις έναντιών άθώων θυμάτων». Καί επί αυτού του θέματος υιοθετήθηκε ένα πρόγραμμα δράσεως πού, μεταξύ των άλλων, ζητά, όπως οι εύρωπαϊκές έβραϊκές κοινότητες παροτρύνουν τις αντίστοιχες κυβερνήσεις τους νά έπικυρώσουν τις ύπαρχουσες συμφωνίες, (ιδιαίτερα τή Συμφωνία πού υιοθέτησε τό Συμβούλιο τής Εύρώπης, θέτοντας έκτός νόμου τήν τρομοκρατία), νά εισαγάγουν νέες νομοθεσίες καί νά άσπασθούν τήν πρόσφατη συμφωνία των έπτά ήγετικών βιομηχανικών χωρών περί πομπόκοτάς των άεροσυγκοινωνιών των χωρών εκείνων πού προσφέρουν άσυλο σέ άεροπειρατές.

Χαρακτηριστική δήλωση του Προέδρου Dr. M. Grynfolgel

Ο Maurice Grynfolgel, Πρόεδρος του εύρωπαϊκού τμήματος του Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου, έκανε τήν ακόλουθη δήλωση γιά τά 40 χρόνια από τή Νύχτα των Κρυστάλλων.

«Η Νύχτα των Κρυστάλλων δεν ήταν μόνο τό μεγαλύτερο πογκρόμ των Ναζί έναντιών των Έβραίων, αλλά επίσης μία προειδοποίηση γιά τά τρομερά γεγονότα πού ακολούθησαν. Πρίν σαράντα χρόνια ό κόσμος δεν κατάλαβε αυτή τήν προειδοποίηση. Είναι καλό νά τό θυμόμαστε τώρα πού βλέπουμε νά αυξάνονται τά σημάδια τής αναβιώσεως των νεοναζιστικών δυνάμεων καί οι άτιμες προσπάθειες νά άρνηθεί ή αλήθεια του Όλοκαυτώματος. Έξ ίσου ντροπή είναι νά συναντά κανείς τούς έγκληματίες Ναζί καί τούς συνεργάτες τους έλεύθερους, έτσι ώστε νά μπορούν νά άπλώνουν τήν καταστροφική τους προπαγάνδα καί μερικές φορές άκόμη καί νά καταλαμβάνουν σπουδαίες θέσεις στή δημόσια ζωή. Κατά τήν πρόσφατή του συνάντηση, τό εύρωπαϊκό μήμα του Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου προέτρεψε όλες τις χώρες νά μήν έπιτρέψουν έγκλήματα έναντιών τής ανθρωπότητας καί ιδιαίτερα, τά έγκλήματα πού έχουν διαπράξει οι Ναζί νά μή γίνουν αντικείμενο νόμων παραγραφής ή άμνηστίας σέ κανένα μέρος τής Γής».

Όμιλία του γεωπόνου κ. Α. Γαλλή στό Σύνδεσμο «Έλλάς — Ίσραήλ» Θ/νίκης

Στίς 18 Δεκεμβρίου, στή Θεσσαλονίκη, στήν αίθουσα τής Ίσραηλιτικής Λέσχης, οργανώθηκε εκδήλωση μέ θέμα τή γεωργική ανάπτυξη του Ίσραήλ, μέ πρωτοβουλία του εκεί Συνδέσμου «Έλλάς — Ίσραήλ».

Όμιλητής ήταν ό γεωπόνος κ. Α. Γαλλής, πού είχε τελευταία έπισκεφθή πολλές περιοχές καί «Κιμπούτς» καί εξέθεσε τις προσωπικές έντυπώσεις του. Τήν όμιλία ακολούθησε προβολή σχετικής έγχρώμου ταινίας.

ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

(Άπό δημοσιεύματα του Τύπου)

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

→ Δικαστήριο τής Φραγκφούρτης άπεφάνθη ότι τό ήμερολόγιο τής Άννας Φράνκ είναι αύθεντικό. Τήν άγωγή άσκησε ό πατέρας της Όττο Φράνκ έναντιών του Heinz Roth, πού μέ ένα βιβλίο του προσπαθούσε νά άποδείξει τό αντίθετο. (Jewish Chronicle, 4.8.78, 1.9.78)

→ Δύο ήγετικά στελέχη τής νεοναζιστικής οργανώσεως A.N.S. κατεδικάσθησαν στή Νυρεμβέργη σέ 10 μηνών κράτησι γιάτί διέδιδαν ναζιστικές ιδέες καί άρχές φυλετικών διακρίσεων. (Sueddeutsche Zeitung, 13.7.78) Άλλο μέλος τής ίδιας οργανώσεως, ό φωτογράφος Edgar Geiss, τιμωρήθηκε από τό δικαστήριο του Lunenburg γιάτί χαιρέτισε φασιστικά στήν κηδεία του χιτλερικού δημίου Kappler (Allgemeine Jüdische Wochenzeitung, 11.8.78).

→ Κατόπιν ένεργειών του Όμοσπονδιακού Γραφείου Νεότητας, Οικογενείας καί Υγείας άπηγορεύθη ή κυκλοφορία 11 δίσκων μέ χιτλερικό περιεχόμενο, καθώς καί ή επανέκδοσις του άρχικού χιτλερικού δημοσιογραφικού όργάνου «Signal», μέ τό αίτιολογικό ότι άποτελούν κίνδυνο γιά τήν νεότητα. (J.T.A., 13.7.78).

ΑΓΓΛΙΑ

→ Τά δέθεν «Πρωτόκολλα των Σοφών τής Σιών» είναι από τά κύρια βιβλία πού προτείνονται από τό Βρεταννικό Κίνημα των νεοναζιστών γιά άνάγνω-

ΧΡΟΝΙΚΑ

Μηνιαίον όργανον του Κεντρικού Ίσραηλιτικού
Συμβουλίου τής Έλλάδος
Γραφεία: Πειραιώς 46, Άθήναι (106) - Τηλέφ.
52.29.153

Υπεύθυνος συμφώνως τώ νόμω: Ό Πρόεδρος του ΚΙΣ Ίωσήφ Λόβιγγερ (Πειραιώς
46 — Άθήναι)

Επιμέλεια εκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος
τής Ένώσεως Συντακτών Περιοδικού Τύπου.
Υπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαούνης
ΕΠΕ, Σπ. Δοντά 10, Άθήναι

ΤΕΥΧΟΣ 15 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1979 • ΤΕΒΕΤ 5739

σι. Ἄλλα βιβλία στὸν ἴδιο κατάλογο εἶναι τὰ «Ποιήματα καὶ τὰ τραγούδια ἐκστρατείας τῶν μονάδων τῶν SS καὶ AS τοῦ Γ' Ράιχ» καὶ ἡ «Κήρυξις πολέμου ἀπὸ τοῦ Γ' Ράιχ». (J.T.A., 22.8.78).

ΑΥΣΤΡΙΑ

→ Συγκέντρωσις Γερμανῶν νεοναζιστῶν στὸ Eichgraben ἀπηγορεύθη ἀπὸ τὸ αὐστριακὸ ὑπουργεῖο Ἑσωτερικῶν. (J.T.A., 2.8.78)

→ Στὸ κέντρο τῆς Βιέννης συνελήφθησαν πέντε μέλη τῆς νεοναζιστικῆς ὁργανώσεως «Aktion Neue Rechte» μέ στολές τῶν SS (J.T.A., 28.8.78)

ΒΕΛΓΙΟΝ

→ 300 νεοφασίστες ἀπὸ τὴν Δ. Εὐρώπη ἔλαβαν μέρος σὲ μυστικὴ συγκέντρωσις στὸ Υἱρὸς. Οἱ περισσότεροι προήρχοντο ἀπὸ τῆ Γερμανία καὶ τὴν Ἀγγλία. (Jewish Chronicle, 7.7.78).

ΔΑΝΙΑ

→ Σὲ δημόσιο κήπο τῆς Κοπεγχάγης ἡ νεοναζιστικὴ ὁργάνωσις «Ἑθνικὸ Μέντωπο» ἐτοποθέτησε αὐτοκίνητο διακοσμημένο μέ ναζιστικὰ ἐμβλήματα (Maar-tin, 20.8.78).

ΓΑΛΛΙΑ

→ Ζημιές προεκλήθησαν στὶς ἀρχές Ἰουλίου στὴ Συναγωγὴ καὶ σὲ ἐβραϊκὰ δημόσια οἰκήματα τῆς Λίλλης (J.T.A., 6.7.78), ἐνῶ «Ἡ Ἀδελφότης τοῦ Ἀβραάμ», ποῦ ἔχει τὴν ἔδρα της στὴ Λιέγη τοῦ Βελγίου, δίδειναι στὴ Γαλλία ἀντισημιτικὲς καὶ ἀντισιωνιστικὲς προκηρύξεις.

→ Δικαστήριον τοῦ Παρισιοῦ ἀπηγόρευσε τὴν κυκλοφορίαν τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Χίτλερ «Ὁ Ἀγὼν μου» χωρὶς τὴ δημοσίευσιν στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου τοῦ γαλλικοῦ νόμου τοῦ 1972 κατὰ τοῦ ρατσισμοῦ καὶ περιλήψεως τῆς ἀποφάσεως τῆς Νυρεμβέργης (Jewish Chronicle, 21.7.78).

→ Στὸ Στρασβοῦργο δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Δρ. M. Iffrig γιὰ ἀντισημιτικὲς ἀπόψεις ποῦ ἐδημοσίευσε. Ἡ ἄναντίον του μήνυσις ὑπεβλήθη ἀπὸ τὴν ὁργάνωσιν γιὰ τὰ Ἀνθρώπινα Δικαιώματα. (Allgemeine Jüdische Wochenzeitung, 21.7.78).

ΟΛΛΑΝΔΙΑ

→ Ὁ ἐπίκεφαλὴς τῆς Ἀστυνομίας στὸ Groningen ἀπελύθη ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Ἑσωτερικῶν γιατί σὲ λόγο του ἐξέφρασε ἀντισημιτικὲς ἀπόψεις. (Haarets, 28.8.78).

ΣΟΥΗΔΙΑ

→ Στὸ Lund, ὅπου κατοικοῦν πολλοὶ Ἑβραῖοι, ἀγκυλωτοὶ σταυροὶ ζωγραφίστηκαν σὲ τοίχους σπιτιῶν.

➤ *Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Περαιχιά καὶ Νιττάγ ὁ Ἀρβελίτης ἔλαβον (τὴν παράδοσιν) παρ' αὐτῶν (τῶν προηγουμένων). Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Περαιχιά εἶπεν: Πρόσλαβε διδάσκαλον καὶ ἀπόκτησε σύντροφον καὶ κρῖνε πάντα ἄνθρωπον ἐν τῇ πλάστιγγι τῆς ἀξίας.*

(Ἀπὸ τὸ Περκέ Ἀβότι)

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ:

Ἡ ζωὴ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ναοῦ

Στὸ περιοδικὸ «Σωτήρ» (ἀριθμ. 797, σελ. 587), τῆς ὁμωνύμου θρησκευτικῆς χριστιανικῆς ὁργανώσεως, στὴν στήλῃ «Ἀπολογητικὰ θέματα» ἀναφέρεται:

«Διότι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, κατὰ τὸ 70 μ.Χ., δέν δύναται νά γίνῃ λόγος περὶ ὠργανωμένης ζωῆς εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οὐδέ περὶ κοινωνικῆς ζωῆς εἰς τὸ ἐβραϊκόν ἔθνος. Τὰ πάντα τότε κατεστράφησαν. Ἡ Ἱερουσαλὴμ ἀνεσκάφη ἐκ θεμελίων. Οἱ ἐναπομείναντες Ἑβραῖοι διεσκορπίσθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Κατὰ κάποιον τρόπον ἡ ζωὴ εἰς τὴν Παλαιστίνην, σταματᾷ μετὰ τὴν φοβεράν ἐκείνην καταστροφὴν.»

Μέ τὸ πνεῦμα τοῦ διαλόγου γιὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας ὁ ραββίνος κ. Ἦλ. Σαμπετάϊ ἀπέστειλε πρὸς τὸ περιοδικὸ τὸ παρακάτω ἱστορικὸ σημείωμα (πού, ὅμως, δέν δημοσιεύθηκε).

Οἱ ἀπόψεις ποῦ διατυπώνονται στὴν παραπάνω περικοπὴ ἀπορρέουν, βασικά, ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν θεολογικὴν ἀντίληψιν ὅτι, μέ τὴν ἐμφάνισιν στοῦ προσκηνίου τῆς ἱστορίας τοῦ «νέου Ἰσραὴλ» (δηλ. τῆς Ἐκκλησίας) παύει νὰ ὑπάρχει τὸ ἐβραϊκὸ ἔθνος. Οἱ μετέπειτα Ἑβραῖοι δέν ἀποτελοῦν παρὰ τὰ στεῖρα ἀπομεινάρια ἐνός παρελθόντος, τὰ ὅποια τίποτε τὸ νέο καὶ δημιουργικὸ δέν ἔχουν προσφέρει. Κατὰ τὴν ἀποψη αὐτὴ πάντα, ἡ ἱστορία τους σάν ἔθνους, σάν λαοῦ καὶ σάν θρησκείας σταματᾷ στὸ σημεδιακὸ ἔτος 70 μ.Χ. Ἡ δὲ ἐξορία τους καὶ ὁ διασκορπισμός τους, **πού ἀκολούθησε**, δέν εἶναι παρὰ ἡ θεία τιμωρία τους γιὰ τὴν μὴ ἀποδοχὴ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐπειδὴ τὸ θέμα ποῦ πραγματεύεται τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νά διατηρεῖ τὴν ἐπικαιρότητά του - παρόμοιες σκέψεις δέν ἔπαυσαν νά διατυπώνονται - καὶ χάριν τῆς ἐνημερώσεως τῶν ἀναγνωστῶν μας, κρίνουμε σκόπιμη τὴν δημοσίευσιν στὶς στήλες μας τῆς ἀπαντήσεως:

«Ἐπειδὴ στόχος τοῦ ἀνωτέρω ἁρθρου εἶναι ἡ ὀρθὴ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις, ὅπως σημειώσετε στὴν ἀρχή, θά παρακαλέσω νά μοῦ ἐπιτρέψετε τίς παρακάτω παρατηρήσεις:

♦ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 19

35ον Πληροφοριακόν Δελτίον δημοσιευμάτων Τύπου

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

«**Δελτίον Διοικήσεως Έπιχειρήσεων**»: Παρουσιάζοντας την Έβραϊκή Έκθεση κειμηλίων Αθηνών σημειώνει: «Μία μόνιμη έκθεση, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δημιουργήθηκε στην Αθήνα. Σκοπός της εκθέσεως είναι νά συγκεντρώσει, διαφυλάξει καί μελετήσει κειμήλια από την διαχιλιετή έβραϊκή ζωή στην Ελλάδα. Τό γεγονός τούτο χαρακτηρίστηκε σάν σπουδαία εργασία, πού θά διαφυλάξει την Ιστορική ενότητα του Έβραϊσμού στην Ελλάδα, μία δεύτερη πατρίδα γιά την όποια εργάστηκε καί θυσιάσθηκε ό ελληνικής καταγωγής Έβραϊος, σ' όλους τούς άγώνες του Έθνους» (Όκτώβριος 1978)

«**Ακρόπολις**»: Σέ σχόλιο σημειώνει: «Μπορούν νά παραγραφούν τά έγκλήματα των χιτλερικών ναζιστών καί νά ξεχασθούν έπειδή πέρασαν 33 χρόνια από τό τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου;

Φυσικά ό κόσμος δέν μπορεί ποτέ νά λησμονήσει την αίματοχυσία πού προκάλεσε ό φασισμός καί ό ναζισμός καί τίς εκατόμβες των θυμάτων των παραφρόνων δικτατόρων πού θέλησαν νά επιβάλουν διά της βίας την δική τους «νέα τάξη πραγμάτων».

Πρό ήμερών έφθασε στά χέρια του προέδρου της Βουλής κ. Δ. Παπασπύρου ένα κείμενο αποφάσεως της Ισραηλινής Βουλής (ΚΝΕΣΣΕΤ) σχετικά μέ τό θέμα του χρονικού όριου παραγραφής των ναζιστικών έγκλημάτων.

Άνεξάρτητα από τή γνώμη πού μπορεί νά έχει κανείς γιά τήν πολιτική των Έβραίων, τό θέμα αυτό προβληματίζει. Στό κείμενο πού πήρε ό κ. Παπασπύρου διάβασε τά εξής:

«Η Κνέσσετ προσδιορίζει ότι τά έγκλήματα των Ναζί δέν έχουν προηγούμενο σέ τρόπο καί άγριότητα στά χρονικά της ανθρωπότητας. Τά τρομερά έγκλήματα δέν θά έπρεπε νά άποτελούν άντικείμενο τρεχούσης διαδικασίας περιορισμού. Είναι άπαράδεκτο οι δράστες γενοκτονίας νά καταστούν μετά από μία καθωρισμένη ήμερομηνία ελεύθεροι πολιτες, άπρόσβλητοι από κάθε νόμιμη πράξη καί όχι πλέον άντικείμενα τιμωρίας.

Η Κνέσσετ ζητά από την Όμοσπονδιακή Κυβέρνηση της Γερμανίας καί τούς νομοθέτες της, νά προβούν στά άπαράτητα διαβήματα γιά τήν πρόληψη της έφαρμογής του χρονικού όριου παραγραφής.

Ζητά από την Όμοσπονδιακή Κυβέρνηση της Γερμανίας νά καταβάλει κάθε προσπάθεια γιά τήν σύλληψη των Ναζί έγκληματιών πολέμου καί τήν προσαγωγή τους ένώπιον της Δικαιοσύνης.

Κάνει έκκληση στην κυβέρνηση του Ισραήλ νά έπιμείνει στις δραστηριότητες καί τόν άγώνα της, πού άποσκοπούν στην τιμωρία των δολοφόνων Ναζί.

Άπευθύνει έκκληση στά κοινοβούλια του κόσμου νά ένισχύσουν τόν άγώνα του Ισραήλ γιά τήν κατάργηση του χρονικού όριου παραγραφής καί γιά τήν προσαγωγή των έγκληματιών Ναζί ένώπιον της Δικαιοσύνης, τό ταχύτερον». (5/12/78).

Μέ τό ίδιο θέμα έχει άσχοληθεί ό Τύπος (Αθηνών καί Έπαρχιών)

«**Ελληνικός Τύπος**»: Η άθώωση του Π. Μέντεν άπασχόλησε όλες τίς έφημερίδες (5/12/78). Συγκεκριμένα, όπως είναι γνωστό.

Τό ειδικό τριμελές δικαστήριο της Χάγης άποφάνθηκε, ότι ό εκατομμυριούχος έμπορος έργων τέχνης Πιέτερ Μέντεν δέν μπορεί νά διωχθεί γιά έγκλήματα πολέμου, πού κατηγορείται ότι διέπραξε στην Πολωνία κατά τό Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καί διέταξε τήν άμεση άποφυλάκισή του.

Τό δικαστήριο δέχθηκε τό έπιχείρημα του 79χρονου Όλλανδού εκατομμυριούχου ότι, τό 1952, ό τότε ύπουργός Δικαιοσύνης κ. Ντόνκερ του είχε ύποσχεθεί άσυλία από κάθε ποινική δίωξη.

Ό Μέντεν κατηγορείται ότι βοήθησε στή σφαγή χιλιάδων Έβραίων στην κατεχόμενη από τά ναζιστικά στρατεύματα Πολωνία, τό 1941.

Τόν περασμένο Δεκέμβριο καταδικάστηκε σέ 15 χρόνια κάθειρξη, αλλά τόν περασμένο Μάιο τό άνώτατο δικαστήριο της Όλλανδίας άνέτρεψε τήν καταδικαστική άπόφαση καί διέταξε έπανάληψη της δίκης, όταν ό Μέντεν Ισχυρίστηκε ότι τό ύπουργείο Δικαιοσύνης του είχε ύποσχεθεί άσυλία τό 1952.

Ό είσαγγελέας θά άσκήσει έφεση κατά της άποφάσεως, πού προκάλεσε όργή σέ ήγέτες της όλλανδικής αντίστασεως κατά τή διάρκεια του πολέμου. Ό Μέντεν έν τώ μεταξύ, άφέθηκε ελεύθερος κι' είναι άγνωστο πού κρύβεται.

«**Ιστορία**»: Παρουσίασις του Άλφρεντ Ρόζερμπεργ, του φανατικού άντισημίτη από παιδί, Λιθουανικής καταγωγής μετανάστου της Γερμανίας, από τά πρώτα στελέχη του Έθνικασοσιαλιστικού κόμματος, πού κινήθηκε πάντα στό παρασκήνιο. Τό βιβλίο του «Ό μύθος του έτους 2000» άπτετέλεσε τό Εύαγγέλιο του Ναζισμού καί του Ρατσισμού (Δεκέμβριος 1978)

«**Βραδυνή**»: Σέ σειρά άρθρων του Άστυνόμου - Ιστορικού κ. Σ. Άντωνάκου γιά τίς «Μυστικές Υπηρεσίες του Χίτλερ στην Ελλάδα» άναφέρεται καί τό «Γραφείο 42 πού ήσχολείτο μέ τήν παρακολούθηση των εύρισκομένων στην Ελλάδα άλλοδαπών, τό γραφείο 43 μέ ύποθέσεις άντικατασκοπείας, τό γραφείο 43B μέ τήν ανάκλυψη ασυρμάτων καί τό

γραφείο 414 με την δίωξη των Έβραίων. Το γραφείο αυτό, είναι κυρίως υπεύθυνο για το ολοκαύτωμα των άτυχων Έβραίων της Ελλάδος, από τους οποίους το 70% βρήκε τραγικό θάνατο στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως και στα κρεματόρια» (20/12).

«Πρωινή Έλευθεροτυπία»: «Ένας από τους πιο γνωστούς ψυχιάτρους της Αυστρίας ο δρ. Λαϊνριχ Γκρός, υπήρξε γιατρος των Ναζί και υπεύθυνος για το θάνατο παιδιών. Ή υπόθεση αποκλύφθηκε ξαφνικά από τη βιεννέζικη έφημερίδα «Κουρίρ». Ο Δρ. Γκρός αναγνωρίστηκε ύστερα από 40 χρόνια από ένα από τα θύματά του, που κρατείται σήμερα, στη φυλακή του Στάιν με την κατηγορία της κλοπής. Όταν συναντήθηκε με τον τέως βασανιστή, πού πήγε να τον επισκεφτεί για να εξετάσει τη διανοητική του κατάσταση, το θύμα τον αναγνώρισε άμεσα.

Σύμφωνα με τις αφηγήσεις, ο κ. Γκρός ήταν έπικεφαλής ενός ψυχιατρικού νοσοκομείου στη Βιέννη και εκεί πήγαιναν πολλά παιδιά, που τα υπέβαλλαν σε ειδική μεταχείριση. Τους έκαναν ενέσεις με τις οποίες δεν έπαυαν να κάνουν έμετους και κάθε μέρα τα καροτσάκια γέμιζαν με πτώματα παιδιών» (28/12/78).

«Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία»: Σε έρευνά της για τη «Γυναίκα στις Ένοπλες Δυνάμεις διαφόρων χωρών» γράφει για το Ισραήλ ότι «Οι γυναίκες έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στον αλγυπτοϊσραηλινό πόλεμο και στην ανεξαρτησία της χώρας τους. Το Ισραήλ είναι η μοναδική χώρα, που έχει επιβάλει καθαρά την καθολική στρατολογία στις ανύπαντρες γυναίκες από 18 ως 36 χρονών. Σήμερα υπηρετούν 8.000 νεαρές κοπέλες, οι οποίες υποβάλλονται σε σκληρή στρατιωτική εκπαίδευση, αλλά δεν υπηρετούν σε μάχιμες μονάδες. Η θητεία είναι από 18 ως 20 μήνες» (10/12/78).

«Ήμερα» (Πατρών): Άρθρο για τις κινητές βιβλιοθήκες που κυκλοφορούν στις συνοικίες της Ιερουσαλήμ, παρ' όλον ότι η πόλις διαθέτει και 20 δημόσιες (6/12/78)

«Ακρόπολις»: Σε επισκόπηση με τίτλο «Το Τείχος των Δακρύων άσπίδα του Ισραήλ κατά των Αράβων», γράφει, μεταξύ των άλλων «Όπως ήταν ο χώρος του Ισραήλ από το 1967, μόλις και μετά βίας επέτρεπε την ανάπτυξη των τότε δυναμικών του για να εκτελέσει τον ελιγμό κατά έσωτερικές γραμμές. Σήμερα ο χώρος εκείνος δεν επαρκεί για ανάπτυξη των τωρινών δυναμικών του. Είναι απαραίτητο να διατηρήσει την Σιζορδανία, το τμήμα δηλαδή της Ιορδανίας που κατέλαβε το 1967, που φθάνει έως τον ποταμό Ιορδάνη. Γι' αυτό σκοντάφτουν τώρα οι διαπραγματεύσεις Αιγύπτου — Ισραήλ. Δεν μπορούν να παραχωρήσουν οι Ισραηλινοί την Σιζορδανία για να γίνει ανεξάρτητο Παλαιστινιακό κράτος, έστω και άφοπλισμένο. Αλλά στην Σιζορδανία περιλαμβάνονται οι Άγιοι Τόποι. Και οι Ισραηλινοί τους διεκδικούν άποφασιστικά, όχι χάριν του Γιαχβέ ή για να συνεχίσουν τον θρήνο στο Τείχος των Δακρύων, αλλά για να κατοχυρώσουν την στρατηγική τους ασφάλεια» (24/12)

«Πατρίς» (Πύργου): Με τίτλο «Τά Χριστούγεννα στο Ισραήλ» γράφει ότι «οι θρησκείες ζουν άρμονικά στους Άγιους Τόπους» (23/12/78). Την ίδια μέρα και στην «Έλευθερία» (Λαρίσης).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Κύριο θέμα στο διάστημα που πέρασε ήταν, φυσικά, ο θάνατος της Γκόλντα Μείρ, που είχε γίνει «ένας θεσμός για το Ισραήλ» («Βήμα, 9/12/78). Με την ευκαιρία αυτή έδημοσιεύθησαν πολλά άρθρα για τη ζωή και τη δράση της αλλά και για το Ισραήλ.

Χαρακτηριστικά η «Καθημερινή» (10/12/78) έγραψε: «Έξαιρετική προσωπικότης, η μόνη μέχρι σήμερα πραγματικά πετυχημένη γυναίκα πολιτικός, που συνεδούζε τα προτερήματα και των δύο φύλων, η Γκόλντα Μείρ, όποτε

συναντούσε Έλληνες, ανέφερε το παράπονό της. Παράπονο που εκφράζουν όλοι στο Ισραήλ. «Γιατί οι Έλληνες δεν έχουν ακόμη αναγνωρίσει το Ισραήλ;». Όταν έχουν... λησμονήσει τους πολέμους οι Αιγύπτιοι, όταν έχουν σβηστεί τα έφιαλτικά γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τι νομίζουμε εμείς πώς κάνουμε, με το να μη «φιλιώνουμε» έπίσημα με ένα κράτος, με το όποιον δεν είμαστε ποτέ έχθροι; Τι άκριβως έχουμε κερδίσει με αυτή την διπλωματική μυωπία;».

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΤΗ ΣΥΡΙΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ κ. ALAIN ROHER ΣΤΟΝ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΤΟΥ Ο.Η.Ε. Δρ. K. WALDHEIM.

«Αυτή την έποχή που γιορτάζεται η 30η επέτειος της Παγκοσμίου Διακηρύξεως των Άνθρωπίνων Δικαιωμάτων θά ήθελα, κ. Γενικό Γραμματέα, να θέσω υπόψη σας, ως Πρόεδρος του Διεθνούς Συμβουλίου Έβραίων των Άραβικών Κρατών, ότι οι έπανειλημμένες εκκλήσεις προς την Συριακή Κυβέρνηση για την κατάπαυση των διακρίσεων και του διωγμού της Έβραϊκής Κοινότητας υπήρξαν άκαρπες. Ός εκ τούτου, έπεφασίσαμε να κάνουμε και πάλι εκκλήση προς εάς, να μεσολαβήσετε γά την βελτίωση της καταστάσεως αυτής της κοινότητος. Η Συρία, με την συμπεριφορά της έναντι των Έβραίων που διαβιούν στην έπικράτειά της, συνεχώς και μεθοδικώς παραβιάζει τον Διεθνή Χάρτη των Άστικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του 1966, τόν όποιον και έποδέχθηκε την 21η Άπριλιου 1969. Οι 4.500 Έβραιοι της Συρίας που διαμένουν στην Δαμασκό, Άλέππη και Καμισλί αποτελούν όμήρους, οι όποιοι δεν μπορούν να φύγουν από τη χώρα όκόμη και για Ιατρικούς λόγους.

Σε ειδικές περιπτώσεις παρέχεται η άδεια σε ένα μικρό αριθμό Έβραίων να ταξιδέψουν εκτός της Συρίας για περιορισμένο χρονικό διάστημα, όφου καταθέσουν μία έγγυηση, τουλάχιστον 25.000 Συριακές λίρες, και αφήσουν πίσω στη Συρία άλλα μέλη της οίκογενείας τους ως όμήρους. Αυτή η τακτική αποτελεί παραβίαση της παραπάνω αναφερομένης Διακηρύξεως και, είδικότερα της παραγράφου 12(2), η όποια όρίζει ότι, κάθε άτομο είναι έλεύθερο να φύγει από την όποιαδήποτε χώρα στην όποια διαβιεί, συμπεριλαμβανομένης και της ιδικής του».

Ἡ διασπορά τῶν Ἑβραίων ἐξεταζομένη στό ἱστορικό τῆς πλαισίου, ὅπως βγαίνει ἀπό τά γεγονότα καί τά κείμενα, ὅπως περιγράφεται στό ἱστορικά ἔργα, τά πιά παλιά, ἀπλώνεται σέ μιά περίοδο ἀρκετῶν αἰώνων, προγενεστέρων καί μεταγενεστέρων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κυρίως ὅμως προγενεστέρων.

Κατά τόν Α. CAUSSE (**Οἱ διεσπαρμένοι τοῦ Ἰσραήλ**, Παρίσι 1929, σελ. 9 - 23), ἕνα βιβλικό κείμενο πού φαίνεται ἱστορικά ἐγκυρο μᾶς ἐπιτρέπει νά φτάσουμε μέχρι τά χρόνια τοῦ Ἀχάβ, βασιλιά τοῦ Ἰσραήλ, στόν 9ο π.Χ. αἰώνα. Ἡ διασπορά ὅμως τῶν Ἑβραίων δέν ἀρχίζει νά παίρνει κάποια ἔκταση παρά μετά τή διαδοχική καταστροφή τῶν δύο μικρῶν ἐβραϊκῶν κρατῶν, τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ ἀπό τόν Ἀσσύριο Σαργῶν (722, π.Χ.), καί τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα ἀπό τόν Χαλδαῖο Ναβουχοδονόσορα (586 π.Χ.).

Κάθε μιά εἰσβολή, κάθε μιά κατάκτηση ἔφερε, ἀλλοῦ περισσότερο κι' ἄλλοῦ λιγώτερο, μαζικούς ἐκπατρισμούς πρὸς τή Μεσοποταμία, καθώς καί μέ τή φυγὴ τῶν κατατρεγμένων πληθυσμῶν πρὸς τήν Αἴγυπτο. Οἱ μετακινήσεις αὐτές τοῦ πληθυσμοῦ ἄλλοτε ἦταν **ἐθελοντικές** (δηλ. οἱ Ἑβραῖοι ἀπό μόνοι τους ἀναζητοῦσαν ἄλλη ἐστία) καί ἄλλοτε ἐπιβάλλονταν ἀπό τοὺς ἐκάστοτε κατακτητές. Οἱ ἐκπατρισμένοι τῆς Μεσοποταμίας προσαρμόσθηκαν πολύ γρήγορα, καθώς φαίνεται, στήν τύχη τους. Πενήντα χρόνια ἀργότερα, ὅταν ὁ νέος κατακτητής, ὁ Πέρσης Κύρος ἄφησε τοὺς ἐξορίστους τῆς Παλαιστίνης νά γυρίσουν στήν πατρίδα τους, μονάχα λίγοι, καθώς φαίνεται, δέχτηκαν καί πήραν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ἐτσι, δηλαδή πεντακόσια χρόνια πρὸ Χριστοῦ, ἐκτός ἀπὸ τὴν ξαναδημιουργημένη παλαιστινιακή ἐστία - γύρω ἀπὸ τὸν ξαναχτισμένο Ναό - ὁ ἐβραϊκὸς λαὸς εἶχε δύο ἄλλα κύρια κέντρα, τὴ Μεσοποταμία (κυρίως τὴ Βαβυλώνα) καί τὴν Αἴγυπτο, χωρὶς νά λείπουν κι' ἄλλες διασπορές ὅπως π.χ. στή μεγάλη περσική αὐτοκρατορία, στήν Ἀραβία, στήν Ἑλλάδα καί σ' ἄλη τὴν ἀνατολική Μεσόγειο.

Ἡ δεύτερη μεγάλη φάση τῆς διασπορᾶς, ἡ πιά ἐνδιαφέρουσα, ἱστορικά, ἀντιστοιχεῖ στήν «ἐλληνιστική» περίοδο, πού ἐκτείνεται ἀπὸ τίς κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τὴ ρωμαϊκή κατάκτηση, δηλ. ἀπὸ τά τέλη τοῦ 4ου μέχρι τὸν 2ο π.Χ. αἰώνα. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ἡ διασπορά παίρνει νέα ἐπέκταση, πέρα ἀπὸ τὴν ἀνατολική Μεσόγειο, στήν ἀσιατική Ἑγγύς Ἀνατολή.

Ἡ τρίτη μεγάλη φάση τῆς διασπορᾶς, πού ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὴ δεύτερη, συμπίπτει μέ τὴ ρωμαϊκή κατάκτηση τοῦ μεσογειακοῦ καί δυτικοῦ κόσμου, μέ τὴν ἴδρυση τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καί τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς «Ρωμαϊκῆς Εἰρήνης», διάρκειας πολλῶν αἰώνων, δημιουργίας μεγάλων ἀναμνήσεων ἀλλὰ καί σοβαρῶν θλίψεων γιὰ τοὺς Ἰουδαίους.

Αὐτὴ ἦταν ἡ κατάσταση πρὶν ἀπὸ τὴν ἐλευση τοῦ Χριστοῦ. **Ἡ διασπορά ἦταν γεγονός συντελεσμένο.** Ἡ σημασία τῆς ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὸν Ἑλληνα γεωγράφο Στράβωνα, σύγχρονο τοῦ πρώτου αὐτοκράτορα, τοῦ Αὐγούστου. Περιγράφοντας τὴν Κυρηναϊκή, ὅπου οἱ Πτολεμαῖοι εἶχαν μεταφέρει δεκάδες χιλιά-

δων Ἰουδαίων καί ὅπου αὐτοὶ σχημάτιζαν ἕνα ἀξιόλογο τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ σημειώνει ὁ Στράβων:

«ἔχουν εἰσχωρήσει σ' ὅλα τά ἔθνη καί εἶναι δύσκολο νά βρεῖς σ' ὅλον τὸν κόσμον ἕνα μέρος ὅπου αὐτὸς ὁ λαὸς νά μὴ στάθηκε καί νά μὴν πῆρε δεσπόζουσα θέση» (Ἰώσηπος, Ἑβρ. Ἀρχ. 14:7,2 Βλ. JUSTER, «Οἱ Ἑβραῖοι στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία», σελ. 180).

Ὅποιο κι' ἂν ἦταν τὸ τμήμα πού πλήρωσαν οἱ Ἑβραῖοι, οἱ θυσίες καί οἱ διωγμοὶ τῶν ἀλλεπάλληλων κατακτήσεων, πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι καί πρὶν τὸ 70 μ.Χ. καί μετὰ ἐπιβεβαιώθηκε ὁ Παλαιστινιακὸς Ἰουδαϊσμός. Γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του, μετὰ τὸ 70, μπορεῖ νά δοθεῖ ἀπόδειξη ἀναμφισβήτητη: Ἐξήντα κάπου χρόνια ἀργότερα, τὸ 132 ὑπὸ τὴν βασιλεία τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα Ἀδριανοῦ ξεσπάει ὁ δεύτερος Ἰουδαϊκὸς πόλεμος, τὸ ἴδιο αἰματηρὸς καί λυσσαλέος καθὼς ὁ πρῶτος (132 - 135). Πῶς μπορούμε νά ἀρνηθοῦμε ὅτι γιὰ τὴν πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἀνδραγαθήματος γιὰ τὴν ἀναχαίτιση, ἐπὶ τρία χρόνια, τῶν στρατευμάτων τῆς τεράστιας ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας στήν ἐποχὴ τῆς μεγαλύτερης δυνάμεώς της, θά χρειάστηκαν ἀσφαλῶς στήν Ἰουδαία περισσότεροι ἀπὸ μιά χούφτα ἐπαναστατῶν; Τὸ ξεσκήνωμα τῶν Ἑβραίων τῆς Παλαιστίνης εἶχε τέτοια βιαιότητα, τέτοια ἔκταση, ὥστε «ἡ γῆ ὁλόκληρη συνταράχθηκε», ὅπως λέει ὁ ἱστορικός Δίων ὁ Κάσσιος, (ΤΗ. REINACH, **Κείμενα... σχετικά μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό**, σελ. 199).

Ὅπως ἡ ἐβραϊκὴ παρουσία στήν Παλαιστίνη ἦταν συνεχῆς, ἔτσι κι' ὁ Ἰουδαϊσμός διατήρησε ὅλη του τὴν πνευματικὴ δραστηριότητα. Στὶς ραββινικὲς ἀκαδημίες τῆς Γιάβνε, ἔπειτα τῆς Οὔσα, τῆς Σέφωφρας, τῆς Τιβεριάδος, ἡ προφορικὴ παράδοση καταστάλαξε στό γραπτὸ κείμενο τῆς **Μισνά** κι' ἀργότερα, μαζί μέ τὰ σχόλια τῆς **Γκεμαρά**, ἐπῆρε τὴ μορφή τοῦ **Ταλμούδ τῆς Ἱερουσαλὴμ**. Ταλμουδικὴ ἐργασία ἐπὶ αἰῶνες σέ μιά χώρα κενὴ ἀπὸ ἐβραϊκὸ πληθυσμὸ θά ἦταν ἀσφαλῶς ἀδιανόητη!

Γιὰ τὸ ὅτι, ὅμως, δέν ἦταν κενὴ ἀπὸ Ἑβραίους, γι' αὐτὸ ὑπάρχει καί μιά ἄλλη ἀπόδειξη: Λίγες δεκαετίες μετὰ τὸ 135, πιθανῶς στήν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντωνίου, ἐμφανίζεται στήν Παλαιστίνη ἕνας νέος θεσμός πού δείχνει τὴ σπουδαιότητα πού διατήρησε ὁ Παλαιστινιακὸς Ἰουδαϊσμός, ὁ θεσμός τοῦ **Πατριάρχου ἢ Ἐθνάρχου**, ἀναγνωρισμένου ἐπίσημα ἀπὸ τίς ρωμαϊκὲς Ἀρχές ὡς θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί τιμώμενου σά βασιλιά, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Ὀριγένη.

Δέν ἔγινε, λοιπόν, οὔτε στό 70 οὔτε στό 135, ὅπως ἄλλοι τὴν τοποθετοῦν, π.χ. ὁ Ε. RENAN, **Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία**, σελ. 226, ἡ ὀριστικὴ διασπορά. Θά μπορούσαμε νά συμπεράνουμε ὅτι ὁ Παλαιστινιακὸς Ἰουδαϊσμός, ἐξασθενημένος ἀπὸ τόσους πολέμους, ἐπαναστάσεις, διωγμούς, σμίκρυνε σιγά - σιγά σάν «τὸ δέρμα» τοῦ μυθιστοριογράφου, τοῦ Μπαλζάκ. Ἐπέζησε δέ μέχρι τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνα, τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης Σταυροφορίας.

Αὐτές οἱ παρατηρήσεις γίνονται χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. Διότι, πιστεύω, ὅτι ἡ θεολογία ὀφείλει νά προσαρμόζεται, σέ τέτοιες περιπτώσεις, πρὸς τὴν ἱστορία.»

עץ חיים הוא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)